

**Verlag kriegsgevangenschap
dienstplichtig soldaat
Marinus J. Lens
Kriegsgevangene No. 106651**

INHOUDSOPGAVE

1. Algemene informatie over Lens	3
2. Inleiding bij het dagboek	3
3. Eerste Deel, Van Amersfoort via Altengrabow naar Stalag IV-b Mühlberg.	5
4. Tweede Deel.	21

1. Algemene informatie over M.J. Lens

M.J. Lens is geboren op 14-8-1918 te Den Haag. Hij was soldaat bij het regiment Jagers (bron: nationaal Archief Den Haag, collectie krijgsgevangenen, inv. 42 Ab- und zugangslisten Stalag XI-a Altengrabow).

Op 3-6-1943 werd hij in Amersfoort gevangen genomen en afgevoerd in krijgsgevangenschap. Hij zat achtereenvolgend in Stalag XI-a Altengrabow en Stalag IV-b Mühlberg gevangen. Vervolgens werd hij tewerkgesteld in Arbeitskommandos van Stalag IV-a Hohnstein, te Gröditz en Prossen.

2. Inleiding bij het dagboek

Het origineel van het voor u liggende handgeschreven verslag bevindt zich in de collectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te Den Haag, collectie 444, inv.nr 58.

Het verslag is geschreven naar aanleiding van een verzoek van secretaris van de afdeling Rekrutering Argentinië van het Ministerie van Defensie in Londen, de heer F.A. Hart, in de vorm van een uitgebreide brief.

Het verslag is bewerkt omdat het een opvallend beeld geeft van de belevenissen van een Nederlandse soldaat in krijgsgevangenschap, die tewerk gesteld werd in diverse Arbeitskommando's.

Het voorliggende verslag is gecontroleerd aan de hand van archiefstukken uit het Nationaal Archief, andere dagboeken (beschikbaar via de website van het geheugen van Nederland) en eerder publicaties met betrekking tot de krijgsgevangen Nederlandse soldaten.

In een aantal gevallen is middels een noot een korte nadere uitleg toegevoegd.

Die gegevens zijn in hoofdzaak ontleend aan: Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Collectie Krijgsgevangenen, nummer toegang 2.13.98, inventarisnummer 20 Ab- und Zugangslisten Stalag IV-b Mühlberg).

Waar sprake is van tijdsaanduidingen als 4 uur is zoveel mogelijk getracht dit weer te geven als 04.00 of 16.00 uur.

Dit verslag is bewerkt en digitaal gemaakt ten einde het beter leesbaar te maken. Bovendien zijn feiten nu eenvoudig digitaal terug vindbaar en kunnen deze worden vergeleken met andere gegevens. De voorliggende bewerking is vervaardigd als een onderdeel van een studie naar de krijgsgevangen Nederlandse officieren, onderofficieren en manschappen.

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en / of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Het uploaden van (delen van) deze uitgave naar websites als www.anzdoc.com, www.ecitydoc.com en andere vergelijkbare websites en daarmee het digitaal beschikbaar stellen van (delen van) deze publicatie aan derden, is expliciet NIET toegestaan en wordt beschouwd als een overtreding van de auteurswet.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van afbeeldingen te achterhalen. Zij die in dit verband niet konden worden benaderd, kunnen zich met de uitgever in verbinding stellen. Hoewel de grootst mogelijke zorg is besteed aan de samenstelling van dit boek, kan de uitgever geen aansprakelijkheid aanvaarden voor eventueel in deze uitgave voorkomende onjuistheden.

E. van der Most ©
Gouda 10 juni 2020

3. Eerste Deel, van Amersfoort via Altengrabow naar Stalag IV-b Mühlberg.

Mijne Heren

Zeer gaarne voldoe ik aan het verzoek van Uw secretaris de Heer F.A. Hart, om U een verslag te geven van mijn wederwaardigheden als Nederlands krijgsgevangene in Duitsland. Ik zal dit zo uitvoerig mogelijk trachten te doen opdat U allen een juist beeld zult kunnen krijgen hoe wij als soldaten in Duitsland behandeld zijn. Vooraf nog een opmerking: U moet hieruit géén overdreven of onjuiste voorstelling van feiten zien. Het is een nuchtere opsomming van mijn belevenissen en propaganda, hoe dan ook, is mij vreemd. Ik werk niet zoals het bekende Ministerie in Berlijn!

Op 4 juni 1943 's avonds werden we op transport gesteld vanuit Amersfoort. We zaten in afgesloten goederenwagons met teveel personen, waardoor liggen of slapen bijna uitgesloten was. Een Nederlandse locomotief met een Nederlandse machinist bracht ons tot de Duitse grens. Het medeleven der bevolking was geweldig. Onderweg zagen we telkens mensen staan, die ons nog een laatst vaarwel toe riepen. Om de beurt probeerden wij door de luchtgaten in de zijwand van de wagon naar buiten te kijken om nog een laatste glimp van het vaderland op te vangen. Bij Bentheim ging de locomotief terug. De machinist riep toen hij onze wagon passeerde: "Hou je goed jongens!" Na een verschrikkelijke reis van ongeveer 37 uur kwamen we aan in Altengrabow (bij Maagdenburg) ¹). Ik hoor nog een nors uitziend officier met een litteken over zijn gezicht vragen aan de transportleider: "Hoe is de gezondheidstoestand van de mannen?" Hoe kon de man dat weten, sinds we in de trein waren gegaan hadden we geen Duitse begeleider gezien!

In dit verschrikkelijke oord Altengrabow zijn we 5 weken geweest. We werden ingeënt, geregistreerd, gefotografeerd, enz. Wat het voor een kamp was weet ik niet. Er was letterlijk niets, geen tafels, banken, stoelen, niets was er. Lectuur of ontspanning, daar werd niet aan gedaan. Wel was er veel prikkeldraad en waren er veel schreeuwende Duitsers, die toen nog kans zagen ons te intimideren. Geneeskundige verzorging was hier, evenals elders in Duitsland zéér slecht. In het begin konden we zelfs geen geneesmiddelen krijgen, we waren aangewezen op wat we zelf hadden meegenomen. Een WC was een ongekende weelde. Het apparaat wat hier aanwezig was, deed ons in het begin huiveren om er gebruik van te maken. De watervoorziening was waarschijnlijk gebaseerd op een gebruik door 20 man. Het waren drie kleine waterkraantjes voor ongeveer 3.000 man. 's Morgens wassen ging haast niet en later op de dag werd het een grote modderpoel, doordat de afvoer niet functioneerde! We werden ondergebracht in vroegere paardenstallen, waar een stelling was opgetrokken, drie hoog, dat was onze voorlopige slaapplek. Doordat ook hier weer ruimtegebrek was, hadden we niet over te veel plaatsen te klagen. Als ik wilde gaan slapen moest ik om een klein plekje te kunnen vinden, uiterlijk om 21.00 uur naar bed. Om iedere paardenstal was een dubbele rij prikkeldraad. We konden dus niet naar andere stallen toe om vrienden op te zoeken. Tussen de stallen was een loopgraaf open gelaten en hier liepen de Duitse nachtposten regelmatig hun controlewacht. 's Avonds werd bovendien op iedere hoek een mitrailleurpost opgesteld. De bewaking was dan ook zeer streng. De tijd ging erg langzaam voorbij. We hadden niets te doen. Het was wel een hele opschudding als een nieuw transport uit Holland binnenkwam. We hoorden dan de nieuwste berichten en enkelen vonden er weer vrienden uit Holland bij.

Het eten was zeer slecht. Enkele malen werd ons beschimmeld brood verstrekt, terwijl het warm eten -voor een Hollander zo belangrijk- ver beneden alle peil was. Altijd soep en een geringe portie (3/4 liter). Het was net in die tijd, dat de Geallieerden de beroemde stuwdammen in West Duitsland hadden gebombardeerd, waardoor zo veel land onder water is komen te staan. Wij doopten de soep die we kregen "Stuwdammen soep". Het was 90% water, 8% augurken en 2% zuurkool. Hierop werden we onder andere op Pinksteren vergast. De meesten van ons konden het niet meer eten. Heel wat horloges werden hier al verruild bij Russische krijgsgevangenen voor 6 Kg brood.

---

¹ Volgens de Ab- und Zugangslisten kwam hij op 6-6-1943 in Stalag IX-a Altengrabow aan (Bron: Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 42 Stalag XI-a Altengrabow).

Godsdienstoefeningen waren verboden. We deden het toch, maar zongen er dan niet bij! Deze 5 weken hebben tot de zwaarste van mijn krijgsgevangenen tijd behoord. We werden op alle mogelijke manieren getreiterd. Lucifers oprapen, appels, die 3 uur duurde waren geen zeldzaamheid. Een der bepalingen van de conventie van Genève betreffende de behandeling van krijgsgevangenen luidt, dat in geen geval een collectieve straf mag worden gegeven als één van de gevangenen bestraft moet worden. Een hele barak kreeg als straf inhouding van het dag eten, omdat een van de jongens op appel gerookt had. Omdat het eten weinig was hadden we iets gevonden om meer te krijgen. We namen twee pannetjes mee, gingen eerst de een vol halen, gaven af aan een onzer vrienden, die bij de groep stond van reeds van een voorziene en slopen weer achter aan de rij bij nog niet voorziene. Toen dat ontdekt werd, werden de pannetjes afgenomen. De thee die we kregen, gebruikten we als scheerwater.

Gelukkig was deze hel afgelopen op 5 juli 1943. Na eindeloze appels, die een dag duurden, werden we in de trein gezet met onbekende bestemming. In de Duitse wagons hadden we nog minder ruimte dan toen we uit Holland kwamen. In de nacht werden we heel wat keren gerangeerd, waardoor slapen onmogelijk was. Dat ging trouwen toch niet in verband met de beperkte ruimte. We hadden afgesproken om de beurt te slapen. De volgende dag kwamen we in Mühlberg a/d Elbe aan, het bekende Stammlager IV-b (Stalag)²). Voor ons was dit een geweldige vooruitgang. Het was een groot kamp met ongeveer 15.000 gevangenen. Voornamelijk Fransen, verder Belgen, Serven en Canadezen. De Fransen hadden de interne regeling van het kamp in handen en ontvingen ons gastvrij. Dit kamp was werkelijk zoals het volgens de internationale regels van oorlogsrecht moest zijn. Een lange kampstraat met bomen en aan weerszijde de barakken, Er waren onder andere een ziekenbarak, kerk, kantine, leeszaal, theaterzaal, schoenmakerij, kleermakerij en bovendien was er een groot zwembad uitgegraven! De zo begeerde lectuur was hier ook, boeken en een (Duitse) krant. De behandeling was werkelijk vrij goed te noemen. De dagen vlogen om in tegenstelling met Altengrabow.

We kregen post om naar huis te verzenden. Een maandelijks rantsoen van 2 brieven en 4 kaarten, alle met een antwoordbrief of kaart eraan bevestigd.

We deden een nieuwe, minder prettige ervaring op. Ons hoofd werd kaalgeknipt en we werden... ontluisd. Ontsmetten werd voor ons op den duur heel gewoon, maar toen ik in het begin van de vrijheid weer thuis was, durfde ik er niet meer vrij over te praten. Het idee alleen al vinden onze Hollandse vrouwen "vies". Toch was het noodzakelijk, daarover zal ik U verderop nog verstellen. We hielden ook hier weer iedere avond onze avondsluiting in de Franse bibliotheek, Het werd door onze eigen jongens gedaan, de leiding berustte voornamelijk bij onderwijzers. Op het laatst van ons verblijf in Mühlberg kwamen Engelse krijgsgevangenen aan, die in Italië hadden gevangen gezeten, maar die voor de dreigende invasie verplaatst werden. Ze werden geheel apart gezet en we hadden geen gelegenheid met ze te praten. Toch ontwikkelde zich een levendige ruilhandel tussen ons en onze Engelse vrienden. Zij hadden namelijk geen messen meer en alleen de vraag "knife" deed wonderen. Als de Duitsers even weg waren, en er riep er een "knife" werd direct een mes overgegooid en prompt kwam er een pakje sigaretten terug. Een enkele maal werden ze gesnapt, dan waren we en mes en "Players" kwijt. Met de Fransen en Serven tierde de ruilhandel eveneens welig. We hadden veel kleren en ondergoed meegenomen, die achteraf maar nutteloze ballast bleek te zijn. We konden er goede zaken mee doen. De Fransen hadden kaak, chocolade, enfin alles wat er maar in Franse en Amerikaanse pakketten zit. Ikzelf heb een witte zakdoek geruild voor een half pond rijst en een grote witte zakdoek voor drie "Lucky Strikes". Horloges, schoenen, broeken, ondergoed, alles verdween naar Fransen of Serven. Gelukkig want dat hielp ons er weer even bovenop. Het eten was hier wel iets beter dan we gewend waren, maar we waren uitgehongerd.

De eerste aardappelen die we na 4 weken kregen aten we met schil en al op. Het gevolg ervan was dat de meesten van ons ziek werden.

Het Stalag was jammer genoeg maar een doorgangslager. Alle onderofficieren die niet verplicht waren om te werken, konden er blijven. Soldaten werden doorgestuurd naar een Arbeitskommando.

We werden weer eens voor de mal gehouden. Je kon je opgeven voor een bepaald Kommando.

Zo waren er "vliegende Kommando's", boeren Kommando's een Kommando bij een porseleinfabriek enz.

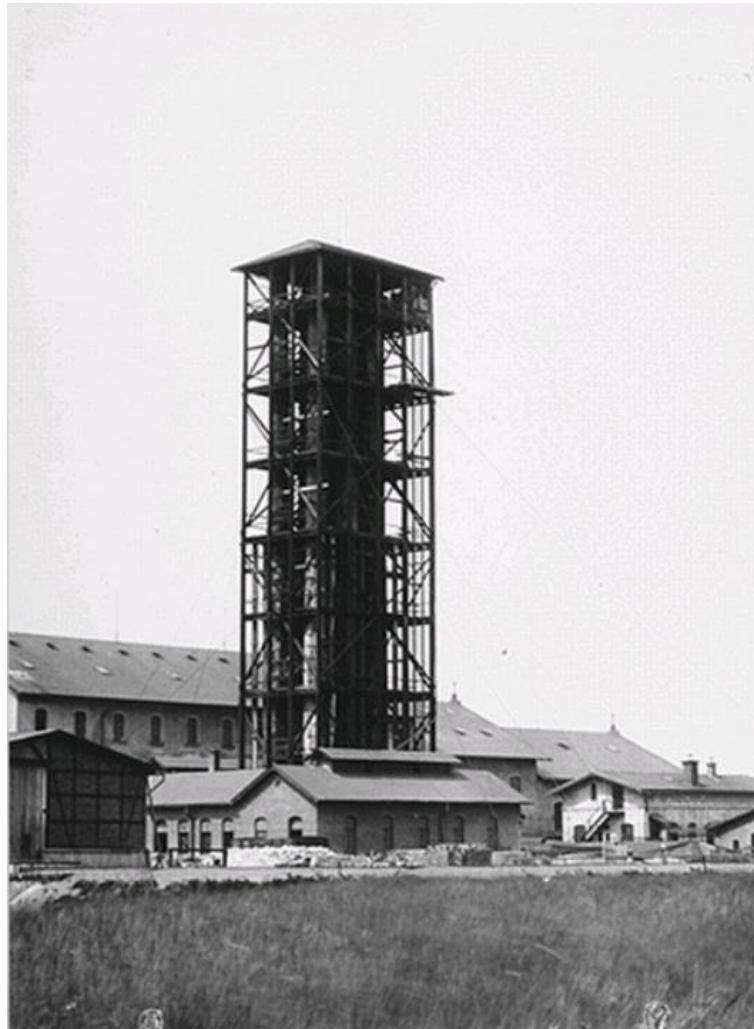
Er waren jongens, die erin vlogen en zich voor een bepaald Kommando opgaven. Het bleek naderhand natuurlijk niet overeen te stemmen met de opgaven. De porseleinfabriek was bijvoorbeeld een munitiefabriek. Wij waren met drie vrienden en hadden afgesproken: "wachten tot ze ons

---

² Volgens de Ab- und Zugangslisten kwam hij op 6-7-1943 in Stalag IV-b Mühlberg aan (Bron: Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 20 stalag IV-b Mühlberg).

wegsturen. Nooit iets vrijwillig doen !” We zaten in angst en beven als er nummers opgeroepen werden. Zijn we er nog niet bij? Eindelijk was het zover.

Op 6 augustus 1943 moesten we vertrekken. We kwamen bij een “vliegend Kommando” (dat wil zeggen, dan hier een maand dan daar weer, enz.). Het vertrek werd 1 dag uitgesteld, maar 7 augustus 1943 gingen we toch weg ³). Met 50 man kwamen we terecht in Gröditz, een plaatsje in Noord Saxon. Het was bij een papierfabriek (Zellulosefabrik Kübler und Niethammer), waar we alle buitenwerk te doen kregen, zoals lossen van wagons met hout, laden met papier, hout zagen, enz. ⁴).

Toen we binnenkwamen sloegen de Duitsers stijl achterover. Ze hadden gedachte een stelletje tuchthuisboeven te zien en daar kwamen “ganz anständige Leute”.

Het Lager lag op het fabrieksterrein en was, behoudens dat het een ware gevangenis was, keurig in orde. Stoomverwarming, douches en een aparte slaapzaal. Ook het eten was er goed. Ik heb het wel vaak over eten, maar als je werkelijk honger hebt gehad, dan is dat ook iets zeer belangrijk en iets dat je het eerste interesseert. Als er ergens een nieuweling bij kwam was meestal een van zijn eerste vragen “hoe is het eten hier ?”

Daar zaten we dan in onze eerste Arbeitskommando. 50 Hollanders bij elkaar van verschillende richting en met verschillende beroepen. Volksjongens en meer intellectuelen. Kolensjouwens, kappers, bakkers, onderwijzers en ambtenaren. De stemming was behoudens een enkele keer meningsverschil

---

³ Volgens de Ab- und Zugangslisten vertrok hij op 15-9-1943 uit Stalag IV-b Mühlberg naar Stalag IV-a (Bron: Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 20 stalag IV-b Mühlberg). Het is niet duidelijk waarom de opgave van Lens afwijkt van de officiële lijsten. Met het Stalag IV-a wordt niet het kamp Hoyerswerda of Elsterhorst bedoeld, maar Hohnstein. Stalag IV-a Hohnstein was een hoofdzakelijk administratief kamp waaruit meerdere Arbeits-kommando's werden bevoorrad met krijgsgevangenen. Kdo Gröditz viel dus onder Stalag IV-a Hohnstein.

⁴ Cellulose werd gebruikt als grondstof bij de fabricage van springstof (zoals tri-Nitro-cellulose of TNT).

zeer goed. Hier hebben we geleerd wat vriendschap is. En ik heb het leren waarderen onder iedere laag van de bevolking mijn vrienden te hebben. Een woord van lof is niet overbodig voor onze vertrouwensman (de man die de belangen bij de Duitse posten moest behartigen). Hij was onderwijzer in Delft, hoewel nog jong, leiding wist hij te geven en de stemming op peil hield.

Na onze entree werd direct eten gebracht, veel aardappelen. Wij aten meer dan onze magen na zo'n lange tijd konden verdragen. Het resultaat was dan ook dat 's nachts zowat de hele zaak ziek was.

De volgende dag, zondag, moesten we werken al waren we niet goed in orde. En de eerste kennismaking met het werk in Duitsland was niet de beste. Laden van wagons met papierrollen, die tussen de 70 en 80 Kg wogen. De eerste tijd mochten we het gelukkig met 2 man doen per rol. De werktijden waren van 's morgens 8.00 tot 12.00 uur en 's middags van 13.00 tot 17.00 uur en de andere week van 13.00 tot 17.00 uur 's middags en 's avonds van 18.00 tot 22.00 uur.

Kwam er met de avondtrein van 21.00 uur nog werk, dan moest deze ploeg er weer heen om de wagons leeg te maken. Het is in de drukke tijd wel gebeurd dat we drie wagons per dag losten (ieder wagon is plus minus 20 tot 25 ton, leeg in 4 uur met 4 man, dat is dus per man 15 ton per dag vertillen). Als het 's nachts 3 tot 4 uur werd was dat niets bijzonders. Bij voorkeur op zondagnacht ! Maar 's morgens moesten we op tijd op appel verschijnen en moesten dan om 06.30 uur op.

Daarna kon je wel weer naar bed, naar dat gebeurde niet gauw. Want 's morgens kwam de post, of wat ook heel belangrijk was pakketten uit Holland. Onze vrouwen en familie mochten per maand 6 levensmiddelenpakketten van 2 Kg per stuk verzenden. Alle lof voor onze verwanten en vrouwen in Holland, die allen hebben meegeholpen om deze pakketten iedere maand weg te krijgen.

Het was gelukkig lang goed weer. In december 1943 heb ik nog staan werken in een dun hemdje. Ineens sloeg het weer om. Nog voor Kerstmis viel er sneeuw en het begon te vriezen. Toen begon de narigheid. Sneeuw in de wagons en de palen vastgevroren. Met blote handen sneeuwpalen aanpakken is geen pretje. Bovendien was het door de gladheid gevaarlijk in een wagon te staan. Er gebeurden dan ook onophoudelijk ongelukken. Er zijn hier twee van de jongens lelijk verwond geraakt. Een mist zijn vinger en de andere heeft een stijve middelvinger overgehouden.

De commando führer (Duitse onderofficier) ging tekeer. De man was in Rusland geweest en alle Duitsers die daar zijn geweest hebben een tik van de molen te pakken. Als er ongelukken gebeurden was dat "sabotage". Alles was trouwens sabotage. Onze kleren, die we van de Duitsers hadden gekregen sleten erg. Nu had de man iets uitgevonden. Het enige moment van de dag dat we vrij waren, zondagmiddag, moesten we gaan naaien onder toezicht van posten ! We mochten bijvoorbeeld niet op onze eigen schoenen lopen maar hoge schoenen met dikke houten zolen, waarop het lopen erg moeilijk ging. Bij sneeuw bleken ze wel praktisch en warm te zijn. Die schoenen waren tegen het ontvluchten, je kon er onmogelijk hard op lopen ! 's Avonds moesten we ons uitkleden in de eetzaal. Die werd dan afgesloten met kleren erin. We zouden dan 's nachts geen ontvluchtingpogingen ondernemen dacht hij. De onnozele hals dacht dat we in dat vieze apenpak de benen zouden nemen. Om 20.30 was het naar bed, na eerst voor de hele fabriek aardappels geschild te hebben.

Begin september hadden drie jongens een ontvluchtingpoging ondernomen. Ze werden jammer genoeg vlak bij de Hollandse grens gepakt en weer teruggestuurd, na hun straf van een week uitgezeten te hebben. De Duitse onderofficier was daarop wat voorzichtiger geworden. Hij had weer buien van waanzinnigheid. Kofferinspectie was een geliefkoosde bezigheid van hem, evenals een appel waarbij we onze zakken moesten leeghalen. Portefeuilles en portemonnee inspectie was geen zeldzaamheid. Zo merkten we aan hem dat we onze vrijheid kwijt waren. Het is een keer gebeurd, dat we onze koffers moesten afgeven. Dat wilden we niet, niemand geeft graag zijn laatste persoonlijke bezittingen af. Hij gaf ons tien minuten bedenktijd en zou dan maatregelen nemen. We gaven niet toe. Toen werd de gehele wacht in het geweer geroepen. Ja, toen moesten we wel zwichten en de koffers werden achter slot gezet. Als nu de onderofficier weg was, vroegen we aan een van de posten of we in het kofferhok mochten. Dat werd direct toegestaan. Als we maar niets zeiden !

We wonden langzaam aan het werk en waren over de kinderziekten van krijgsgevangenschap heen. Zweren en steenpuisten heb ik op momenten totaal 19 gehad. Een pijnlijke geschiedenis, vooral als je met een stijve nek van al die nare dingen toch moet werken. We leerden ons "drukken".

Het werk konden we in 4 uur gemakkelijk af.

Zo naderde Kerstmis. De eerste in gevangenschap. We zouden van de fabrieksleiding een kerstboom krijgen. De meningen waren verdeeld. De meesten wilden er geen een zien. De vertrouwensman zei niets en accepteerde het ding dankbaar. Een kapper was zo knap de hele boel binnen te versieren met totaal niets anders dan wat kleurkrijt, papier en zijn fantasie. De kerel heeft denk ik nog nooit zoveel succes van zijn werk gehad. Het mooiste was echter dat we met Kerstmis een zending pakketten uit Argentinië zouden krijgen. We spraken over niets anders meer. Wat zou het zijn.

Wanneer komt het. Anders hoorde je niet. We waren ent zo verlangend als kleine kinderen met Sint Nicolaas. En ja hoor, op 23 december kwam de eerste zending van onze "vrienden uit Argentinië" aan. We hadden nog nooit zoiets gezien. Onze vertrouwensman had alles in ontvangst genomen, gesorteerd en op tafels uitgesteld. Op 24 december 's avonds zou de verdeling beginnen. Deze Kerstdagen zijn, ondanks alle narigheid zodanig geweest, dat ik ze nooit kan vergeten. Daar droef in niet geringe mate de zending uit Argentinië toe bij. Ik kan U niet zeggen hoe goed het ons deed te weten dat er ergens op de wereld een "Comite pro Holanda" was. We hebben van al het lekkers geen last gehad, onze magen konden het verwerken. Alleen de "Nestrovit" werkte erg laxerend. We hoefden de eerste kerstdag niet te werken en de avond van Kerstmis was ook vrij, doordat er treinvertraging was en de trein niet meer op tijd binnen was. De Onderofficier was met verlof, evenals twee Duitse posten. Een was er overgebleven en hij heeft op dit Kerstfeest zich waarlijk van zijn beste zijde laten zien. Hij bracht ons zijn radio. Het was streng verboden voor ons een radio in ons bezit te hebben of er naar te luisteren. We baadden ons, schoren ons en trokken schoon goed aan.

We mochten opblijven zolang als we wilden. De eerste Kerstdag hielden we een gezamenlijke dienst met Rooms en Protestanten. Verschil van opvatting was er niet meer. Het heeft ons werkelijk goed gedaan. We konden elkaar begrijpen en elkaars opvattingen waarderen. Gezamenlijk werd gegeten. De tweede dag was er werk in overvloed. We moesten de schade van 1 ½ dag rust inhalen. Drie wagons per ploeg van 4 man ! We hadden afgesproken: of allemaal binnen, of allemaal eruit en dan weer tegelijk binnen komen. Dus als een ploeg klaar was met een wagon, verdeelden de jongens zich over andere nog niet lege wagons. Op het laatst hielpen we met 4 man een wagon leeg maken. We droegen de 2 meter lange palen eruit in plaats van opladen op lorries en dan weer afladen. Er schenen grote lampen die het geheel een spookachtig aanzien gaven, zoiets van een oproer van de Franse revolutie.

De dagen tussen Kerst en Nieuwjaar waren minder koud. Het werk werd steeds meer. De nieuwste plaag voor ons was nu een wagon met iets wat lijkt op vette klei, een vreselijk kleverig spul, wat bovendien niet erg fris rook. De wagons waren voller (25 ton) en we moesten in het begin met een kruiwagentje het ding in 4 uur leeg maken ! Het was slavenarbeid. Ieder dag kreeg je zo'n wagon. Oudejaarsavond was het weer feest. We waren allen bij elkaar en de sfeer van Kerstmis hing nog in het Lager. We zouden bovendien bezoek krijgen van de directeur van de fabriek Dr. N. Hij kwam om ongeveer twaalf en hield een korte toespraak, die werkelijk goed gemeend was. Onze vertrouwensman bedankte in een paar welgekozen woorden. Het was een bijzonderheid, dat er een burger in het Lager kwam, dat was streng verboden. Zelfs Duitse militairen (uitgezonderd onze wachtposten) mochten zonder speciale toestemming van het Stalag niet binnen komen. Begin februari doken er geruchten op dat we zouden verplaatst worden. En ja op 7 februari gingen we naar een andere fabriek. We bleven allemaal bij elkaar en de fabriek bleek ook in Gröditz te zijn, het was de grote fabriek der Mitteldeutsche Stahlwerke ⁵).

---

⁵ In deze fabriek vond de serieproductie plaats van het 8,8 cm luchtdoelkanon. Zie tevens Egon Förster: "Zwangsarbeid in Gröditz 1939-1945" , Gröditz 2004 en <http://www.polskienekropolie.de/doku.php?id=pl:groeditz>.

De ondergeteekende M.J.LENS. K.G. no. 106651 Stalag XI A. verklaart hiermede, dat hij van 15 April 1944 - 15 October 1944 werkzaam is geweest in de MITTELDEUTSCHE STAHL - WERKE G.m.b.H. te GRÖDITZ (bij Riesa- Sachs.) waar hij moest werken in de munitie-fabrieken. De werkzaamheden waren draaibank en machine besturen - granaten maken. Onze herhaalde protesten via den Hoofdvertr. man van STALAG IV A. hebben niet veel uitgericht. Tenslotte is de Zweedsche Gezant bij den Bezirksvert. man van RIESA geweest (Sergt. HEERING). en door het protest van Heering zijn wij van deze ellende verlost geworden. De behandeling door de civilisten Duitschers was in het begin zeer slecht. Ook de geneeskundige behandeling druischte tegen alle menselijke gevoelens in.

Ik kan dus constateeren dat hier een overtreding is begaan nl. Art. 31 v. d. Conv. van Genève

M.J. Lens

Bijlage bij het repatriëringsformulier

Gröditz stahlwerke (Google Earth)

We dachten dat we het op de papierfabriek slecht hadden gehad, maar dat bleek nog een zevende hemel te zijn, bij wat nu kwam. **Het Lager was 10 Km van de fabriek aan het plaatsje Lichtensee.** Dat had zijn voor en zijn tegen. We moesten om 06.00 uur voormiddag beginnen tot 17.20 uur. Het gevolg was, dat we om 03.30 uur moesten opstaan. Om 04.30 weg, om 05.00 uur station (in Wülknitz), 05.30 uur Gröditz en 06.00 uur beginnen. Twee werkpauses, namelijk om 08.30 tot 08.45 en van 12.30 tot 12.50. 's Avonds waren we om 18.45 uur in het Lager, eten en naar bed.

Het werk bleek onmenselijk zwaar. Ik werd toevallig met mijn speciale verleden in de Gleisbau te werk gesteld. Buitenwerk, wat niets met de Gleisbau te maken had. Het werd hoe langer hoe kouder. De temperatuur was gezakt min 20. We hadden niets meer over van de pakketten. Het eten was bar slecht en weinig. De toeslag voor zware arbeid was aangevraagd, maar liet meestal 6 weken op zich wachten. Wat we deze eerste weken hebben geleden kan ik niet beschrijven. We leefden niet, maar droomden. Het enige waar je de gehele dag naar verlangde was je bed en dan slapen en vergeten. De Duitsers maakten voor zichzelf vuurpotten en warmden zich dan daaraan. Kwamen wij er bij staan, dan werden we weg gescholden, we moesten ons maar warm gaan werken. Wij waren "nur Kriegsgefangenen". Ik doe nu mijn eigen schoenen weer aan. De houten klossen hadden we moeten inleveren bij vertrek uit de papierfabriek. Sokken had ik niet meer, zodat ik met mijn blote voeten in mijn schoenen met dunne zolen stond. Mijn voeten vroren zowat af. Ik heb er wel staan huilen van narigheid en door de verhuizing kregen we ook geen post van thuis. De adresverandering moest eerst bekend worden en het nazenden ging ook niet zo vlot.

Hier deed zich een nieuwe zeer lastige plaag gelden: Luizen ! Het Lager was voor ons bewoond geweest door Italianen. Stakkers maar grote viespeuken. We konden ze bijna niet de baas en vochten er tegen wat we konden. We werden allemaal nogmaals ontsmet, evenals kleren, dekens, enz. De strozakken werden met nieuw stro gevuld. Op den duur hebben wij de strijd gewonnen. Steeds werd nu angstig gewaakt niet weer door deze plaag lastig gevallen te worden. Veel baden en vaak schoon goed aantrekken bleek het beste middel.

Hier hadden we voor het eerst onze eigen kok. De jongen deed wat hij kon, maar met niet anders dan vieze aardappelen en koolraap bereik je niet veel. Toen eindelijk de toeslag van levensmiddelen kwam had hij meer succes.

Op de fabriek wenden we ook al weer. We moesten helpen met hogen van schuilkelders, lekken in de waterleiding zoeken en wagons met fabrieksafval lossen. De eerste indruk was, dat de Duitsers allemaal Nazi's waren. Ze waren zeer slecht voor ons. Zaterdagmiddag en zondag waren we vrij. Alleen het vroeg opstaan was erg. Begin maart werd ik ziek, ik voelde me niet goed en ging naar de dokter (een Duitse Prof van 70 jaar, had zich vrijwillig gemeld voor arbeidsinzet en wilde zo meehelpen aan de Duitse overwinning). Zijn conclusie was altijd: „Wenn man keine Fieber hat, musz man arbeiten”. (zo als alle aangehaalde gezegden historisch). Hij meende dat de Duitse soldaten aan het front het veel slechter hadden dan wij. Twee keer per week was er spreekuur voor Krijgsgevangenen en als je op een ander moment wilde, moest je half dood zijn, anders werd je niet geholpen. "Heute keine Sprechstunde für Holländer". Later wisten we precies hoe we het moesten aanpakken. Als we ons verwond hadden of iets dergelijks, dan hadden we een geval gehad en dan hielp hij ons direct en we kregen meestal een paar dagen vrij. Vergat je te vertellen dat het een ongeval was, dan moest je werken. Op maandag was ik bij hem geweest, geen koorts dus werken, Woensdag kon ik niet meer op mijn benen staan. Ik weer naar hem toe. De temperatuur was 40.3 en ik moest wachten, kon in de wachtkamer op een bed gaan liggen. Nadat ik een paar uur had gelegen en had liggen doezelen werd ik weer wakker. Het wachten begon me te vervelen en ik ging op onderzoek uit en kwam terecht bij een verpleger die van niets af wist. Ik vroeg aspirine en ging naar het Lager terug. Achteraf bezien onverantwoordelijk maar ik wist niet meer wat ik deed. De volgende dag hadden mijn kameraden de koffer gepakte en mij meegenomen naar de trein, De Duitse post vroeg of ik in de coupe mocht zitten, maar de stationschef vond, dat ik best bij de anderen in de goederen wagon kon kruipen. Menselijkheid is een Duitser vreemd. In Grosenhain was het ziekenhuis voor krijgsgevangenen. De leiding berustte ook daar weer bij twee Franse verplegers. Mijn dokter was een Serviër. Ik had zware bronchitis maar dankzij de goede zorgen van Armand, de Franse hoofdverpleger, kwam ik er weer aardig bovenop. Ik heb hier veel geslapen en weinig gegeten. Trek had ik niet. Na een paar weken was ik dusdanig opgekalefaterd, dat ik weer terug kon gaan. De temperatuur buiten was beter geworden. Het was ondertussen eind maart. Op de dag van mijn vertrek uit Grosenhain had ik een reuze buitenkansje. Er waren pakketten gekomen voor de Hollanders. Ik kreeg drie Amerikaanse pakketten mee. Wat heb ik lopen zeulen. Het was 15 Kg plus mijn bagage en we moesten van het station af twee uur lopen. We zagen een auto aankomen en ik vroeg de post hem aan te houden. Ik wou wel vragen of we mee mochten rijden. Ik voelde me met mijn drie pakken ineens geweldig sterk. Er zat een artikel in (sigaretten) wat voortaan alles in Duitsland mogelijk zou maken voor ons. We mochten meerijden. Ik gaf de chauffeur een paar sigaretten. De man was blij en ik hoefde niet verder te lopen. Het is eigenaardig, maar pakketten waren de maatstaf naar welstand van de krijgsgevangenen en ik kan u wel verzekeren, dat Nederlanders een tijdlang bovenaan hebben gestaan. Van nu af werd de behandeling door de Duitsers beter. Ze wisten, de Hollanders hebben koffie, sigaretten, chocola ! De pakketten hebben dus ook nog propagandistisch gewerkt. We kregen een bepaald aanzien. De Duitsers zeiden ook, "Ja tegen Amerika kunnen wij niet op".

Teruggekeerd in het Lager was ik de held van de dag, want ik had sigaretten. Mijn vrienden zouden ze waarschijnlijk een week later krijgen en kwamen nu bij mij van alles lenen. Toen de grote zending kwam was dat een pracht gezicht, drie pakketten voor ieder !

15 april werd ik overgeplaatst van de Gleisbau naar de fabriek. Het was een afdeling waar munitie gemaakt werd, De fabriek was behoorlijk groot met ongeveer 15.000 arbeider. Er werd van alles gemaakt, verwarmingsbuizen, locomotiefwielen, bommen, pantsergranaten, revolvers en marinegeschut. Er werkten veel Russen, **die in een groot kamp bij de fabriek leefden** (van wonen is geen sprake !). Als we die ellende zagen dachten we altijd aan de mooie propaganda van het Nazidom en we noemden dit ook "een rotte wereld gaat ten onder". De ellende hier is niet te beschrijven. Kinderen van 16 jaar moesten de hele dag of nacht in de fabriek werken. Meisjes werden goed behandeld als ze met een Duitsers gingen en als mijnheer een slechte bui had rammelde hij ze af, Ik heb gezien dat Maria, een Russinnetje van ruim 16 jaar de hele nacht in de fabriek niets anders had gedaan dan granaten omwentelen. Geen eten had het arme kind bij zich. Om 5.40 was het werk klaar. Ik vermoed dat ze 6 uur in haar bed lag en als wij om 07.30 met de trein meegingen zagen we ze buiten lopen om bij de boeren te werken. Ze kwam dan om 16 uur weer terug en had het loon voor haar hele dag arbeid bij zich, aan zakje aardappelen. Bij binnengaan van het Lager werden ze afgenomen en het kind kreeg een pak slaag, Ze mocht toch geen aardappelen meenemen. De afdeling waar in ik werkte had één groot voordeel. Het ploegenstelsel van 08.00 uur. Van 14.00 uur, van 14.00 tot 22.00 uur en van 22.00 tot 06.00 uur. Dit ging iedere dag door, zondags ook. Eén keer per twee weken kwamen we zaterdagmiddag af om 22.00 uur en begonnen weer zondagavond om 22.00 uur. De andere week zaterdagavond om 16.00 uur af (half twaalf in het Lager meestal later !) en zondagmorgen om .. uur beginnen. En dan nog de ergste zondag, de hele week nachtploeg, zondagmorgen om 06.00 uur klaar. Half acht in het Lager en om twee uur weer present zijn. Dit was altijd de zwaarste dag. Omdat ik in het begin alleen in de afdeling in een bepaalde ploeg werkte (andere jongens zaten in andere ploegen) hadden de posten geen zin om voor mij alleen steeds heen en weer te reizen. Ik kreeg toestemming alleen op en neer te gaan. Dat was een feest ! Nu leek het ten minste alsof ik geen krijgsgevangene meer was. Had ik dienst van 2 tot 10 uur, dan kon ik na afloop in een café een glaasje bier gaan drinken. Als het mooi weer was ging ik naar het Lager lopen. De trein kwam meestal pas om 12.00 uur en als ik ging lopen was ik eerder in bed ! Dit alles was de zonzijde, de schaduwzijde was echter zeer groot. Het was directe munitiefabricage waar we in werkten en dat is voor een krijgsgevangene nu eenmaal verboden daaraan mee te werken. De Conventie van Genève schrijft echter voor: "eerst werken en dan protesteren". Wij werkten een dag en protesteerden toen. Het protest ging naar de Zweedse gezant in Duitsland, die de Nederlandse belangen behartigde. Het richtte niets uit. Misschien heeft het protest hem nooit bereikt, het antwoord kregen we niet rechtstreeks van hem. Te controleren is het dus niet. We waren verkocht en moesten wel blijven werken onder regelmatig schrijven van protesten. Ik werd aan de machinebank gezet en moest daar granaten draaien. Het was een werk waarbij je goed moest opletten, Toen we het eenmaal onder de knie hadden en wisten hoe de machine werkte, werd alles veel makkelijker. Nu konden we geraffineerd saboteren. Het werd ook braaf gedaan. Granaten die niet precies op maat waren mochten niet doorgezonden worden. Te smal of te dik, alles ging door, dat kwam er niet op aan. De slagzin was hier "Gaaf het mij wat aan, zijn het mijn bullen ?" De motor van mijn machine is eenmaal in brand gevlogen. Op dat moment moest ik natuurlijk zeer verwonderd doen. De machine heeft drie dagen niet gedraaid. Een productieverlies van minstens 1200 granaten ! Met onze sigaretten deden we wonderen. De hele fabriek kochten we om van hoog tot laag. We merkten nu ook dat er veel communisten waren. Voor een sigaret kwamen ze graag het laatste nieuws brengen. Ik kreeg nu nogal eens brandwonden door staalkrullen en splinters, In het begin krabde ik de kleine zweertjes open en smeerde er vuil in. Het resultaat was dan ook verscheidene malen dat ik niet werken kon en in het Lager bleef. De zomer was erg warm, we kregen veel pakketten en voelden ons als vorsten. Na de slechts behandeling in het begin was het nu omgedraaid. Alles door die pakketten. We durfden meer te zeggen en ontdekten met al dat praten toch nog onze bondgenoten. De meeste Duitsers geloofden nog in de overwinning. De Engelsen en Amerikanen laten ze expres ver in Frankrijk komen, dan werd Engeland niet meer zo bewaakt en zij konden zo naar Engeland toe ! Hoe kinderlijk, maar de meerderheid geloofde het. In september werd ik weer ziek. Angina. Ik probeerde naar het ziekenhuis te komen en het gelukte. Er was net een geval van differie en ik werd er ook van verdacht. In Grozenhain was ik een oude bekende en ik heb me er best geamuseerd. Mijn vrouw kon ik niet alles schrijven, want dan liep ik zelf gevaar. Onze brieven werden trouw gecensureerd. Vanaf april tot eind september heb ik één maand volledig dertig dagen gewerkt,

de andere maanden was ik een of twee weken ziek. Het geld dat ik verdiende en wat meer was dan dertig mark werd op onze persoonskaartje bijgeschreven.

Dertig mark kregen we in handen. We zouden het spaarpotje aan het eind van de oorlog uitgekeerd krijgen. Daar is natuurlijk niets van gekomen. Erg is het niet, maar ik heb op die manier toch nog met 500 mark de Duitse oorlogsindustrie gefinancierd. Dat was natuurlijk ook de opzet van het gap partijtje. Niet alleen bij mij werd dat gedaan, maar ook bij alle andere krijgsgevangenen, die er al meerdere keren waren en meer geld tegoed hadden.

Sinds korte tijd werkte ik niet meer alleen in de Z.B. (Zylinder-Bau) zoals het onderdeel van de fabriek heette, waar ik werkte. Een andere Hagenaar, een buurtgenoot van mij was in dezelfde ploeg gezet. We hebben samen veel plezier gehad. Hij deed zich erg onhandig voor en was een erge ergernis van de Edelgermanen. Bovendien was hij meester in het drukken. Hij liep soms hele dagen met een wijs gezicht in de fabriek heen en weer en deed net of hij het erg druk had, maar voerde niets uit. Zijn machine was dan stuk en probeerde op die manier andere werkjes te ontlopen. Op een keer kwamen er een paar Duitsers, ik vermoed ingenieurs, met tekeningen. Ze zagen mijn vriend lopen, Hij had een mooi blauw werkschort aan, uit Holland meegenomen. Ze gingen naar hem toe en vroegen: Sind Sie Direktor ?

Het goede leven duurde niet lang meer. Eind september zouden we ook 11 uur gaan werken. Dat was een tegenvaller en we probeerden van alles om er vanaf te komen. Mijn vriend was "zenuw patiënt" een overblijfsel van 1940 en had een papiertje van een Hollandse dokter bij zich. De vlieger ging op en hij mocht weer acht uur gaan werken. U ziet, nu werden we behandeld als goudhaantjes. In het begon van onze staalfabriek periode was zo iets niet voorgekomen. Toen werden we uitgescholden en zelfs geslagen! Ik moest nu ook nog wat verzinnen. Naar de prof. Ik had vroeger Astma en ik had het weer teruggekregen. Hij luisterde even aan mijn borst en het wonder was geschied, ik was helemaal van de Z.B.1 (Zylinder-Bau I) verlost. Buitenwerk. Dan weer in de Gleisbau.

Even nog iets over de professor. Hij was, zoals ik al eerder vertelde 70 jaar oud. Liep iedere morgen en blokje rond in de pas en was naar achteraf bleek kinds (wij hadden het al eerder vermoed).

De Duitsers mochten hem zelf niet en het is een vaststaand feit dat hij heel wat doden op zijn geweten heeft. Een keer kwam ik er met een zwerende onderarm. Had een goed verband erom. Dus geen papier. Het werd eraf gehaald en ververst. Een Italiaan met een open vingerwond kreeg mijn vuile verband ! Koorts had je pas bij 38.3 ! Zelfs de koortsthermometer is dus in Duitsland verzet en niet alleen de klok !

In de Gleisbau had ik weer een paar goede weken. Zaterdagmiddag en zondag vrij en geen nachtwerk meer. We waren met twee Hollanders en moesten in een colonne van Fransen, Belgen en Polen wagons met fabrieksafval lossen. De Duitsers haalden de fout uit, door ons in het begin van de colonne te zetten, alles wat achter ons zat moest dus wachten tot we de lorrie vol hadden. Ze hebben het tot het uiterste gedreven. Om 6 uur beginnen ging niet, het was nog te donker en zo begonnen we pas om half 8. Een wagentje volscheppen en om half 9 weg voor schaft. Om half 10 een wagentje lossen en een nieuwe vullen, lossen en terugrijden. Middagpauze. 's Middags nog twee wagentjes en om half vier "Fertig". De wagons kwamen daardoor nooit leeg en de anderen achter ons konden ook niet opschieten door ons. De Duitser die bij ons was ging natuurlijk erg tekeer, maar wij lieten hem schelden. Later bleek hij een volbloed communist te zijn, die pas 10 maanden had vastgezeten. Hij werd daardoor erg op zijn vingers gekeken en hij zat ons weer achterna. Nadat we een flink tegen hem hadden gescholden, vertelde bij het ons en we hebben geen last meer van hem gehad en wij bleven kalmaan doen.

Na de invasie merkten we wel, dat er wat aan de hand was. Er kwam veel meer luchtalarm dan gewoon. Gelukkig is de fabriek nooit gebombardeerd. Wel zaten ze er veel boven en draaiden dan maar heen en weer. We mochten niet in de schuilcellen en moesten in de fabriek blijven. Alleen de Duitsers konden weg, maar dat viel niet op, want tegen 5 buitenlanders was er één Duitser. Ik heb 's nachts wel eens in angst gezeten als al het licht uitging en alleen de lamp boven de machine bleef branden. De uitgangen werden bewaakt door fabriekspolitie met getrokken revolver. Niemand kon er dus uit. Alles is nog goed afgelopen. Geen bom is er gevallen. Het bericht van de invasie hoorde ik al om 6.20 van de Duitser. We waren er erg opgewonden over en geloofden stellig voor Kerstmis thuis te zijn. Het was de tweede keer dat ik me vergiste. De eerste keer met de invasie van Italië. De snelle opmars van Parijs naar Brussel bracht ons helemaal van streek en tot overmaat van ramp kwam toen een Fransman ons vertellen, dat Holland zonder slag of stoot bevrijd was. We braken de boel zowat af en heel wat borden en schalen werden stukgegooid. De ontuchtering was des te erger en vanaf dat moment nam ik mezelf voor geen enkel bericht meer te geloven. Begin

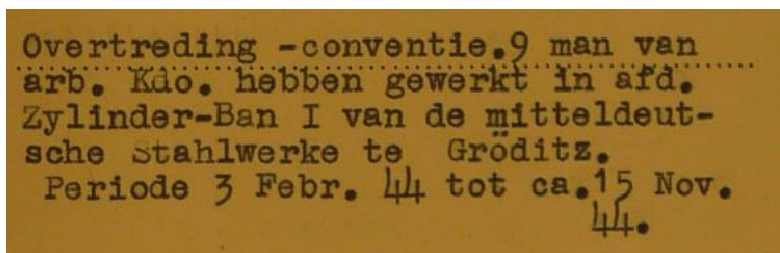
september doken er weer geruchten op, dat we verplaatst zouden worden. Waar die geruchten vandaan kwamen weet ik niet, maar de praktijk leerde ons dat er een grote grond van waarheid n zat.

En zo werden we 10 september weer eens verplaatst. Veranderden alleen maar van Lager en gingen naar het dorpje Koselitz toe. De bevolking was hier veel hebbelijker tegenover ons en wat ons ook nog opviel was, dat de mensen hier gelovig waren. De natuur was prachtig. Het beste te vergelijken met Brabant, de vennen van Oisterwijk. De trein had vanaf dit moment voor ons afgedaan, we moesten nu voortaan alles lopen. De afstand was niet zo ver en er was bovendien nog een groot voordeel. Langs de weg was een appelboomgaard en er waren volkstuinten. De appels werden braaf georganiseerd (een net woord voor stelen) en van de volkstuinten hebben de eigenaars niet veel plezier gehad. Als we 's avonds naar het Lager gingen en het was donkere maan, dan kropen we in de tuintjes en haalden alles wat naar onze gading was eruit⁶). Kool, spruitjes, andijvie, wortelen, alles namen we mee.

Door alle pakketten die we gekregen hadden uit Argentinië, Amerika en Holland hadden we een aardige voorraad levensmiddelen opgespaard, een appeltje voor de dorst. We vermoedden dan ook, dat door de invasie in Frankrijk er geen pakketten meer zouden aankomen. Op een gegeven moment kwam er een besluit af van het Stalag, dat we niet meer eten in het Lager mochten hebben, dan voor één dag. De rest moest naar Grosenhain toe. We konden dan een keer per week opgeven wat we wilden hebben, dat zou dan gehaald worden. We wilden het niet afgeven en vroegen onze commandoführer (een geschikte kerel, die iets van onze moeilijkheden begreep en nog steeds vurig R.K. was) wat het betekende, Hij zei ons, dat de Wehrmacht onder de S.S. stond en dat hij dus niets meer te vertellen had. Hij raadde ons aan zoveel mogelijk op te eten en had een regeling getroffen, dat het eten vak bij ons in de buurt bij een boerderij werd opgeslagen.

In deze laatste periode trof één onzer een zwaar bedrijfsongeval. Hij brak beide onderarmen, waarbij er een zo goed als verbrijzeld werd. Geneeskundige hulp werd hem was 48 uur later verleend, Het resultaat is dan ook, dat hij momenteel met een ongelukkige rechterarm loopt. Gelukkig heeft hij een overheidsbetrekking als controleur, zodat hij er betrekkelijk weinig last van heeft. Het geval typeert weer de houding van de Duitse burgers tegenover krijgsgevangenen. Een ander kreeg een zware Engelse sleutel op het hoofd en loopt nu met een zilveren schedeldak rond.

Eind november had ons geprotesteer toch eindelijk succes. We zouden uit de munitiefabriek (van MDSW in Gröditz) weggehaald worden en elders te werk worden gesteld. Een groot bezwaar was er echter aan verbonden, we zouden allemaal uit elkaar gaan. En als je anderhalf jaar met elkaar bent omgegaan onder moeilijke omstandigheden, dan heb je wel je vrienden gemaakt.

Overtreding -conventie. 9 man van
arb. Kao. hebben gewerkt in afd.
Zylinder-Ban I van de mitteldeut-
sche stahlwerke te Gröditz.
Periode 3 Febr. 44 tot ca. 15 Nov.
44.

Verklaring C.J. de Groot, kgf. 106893

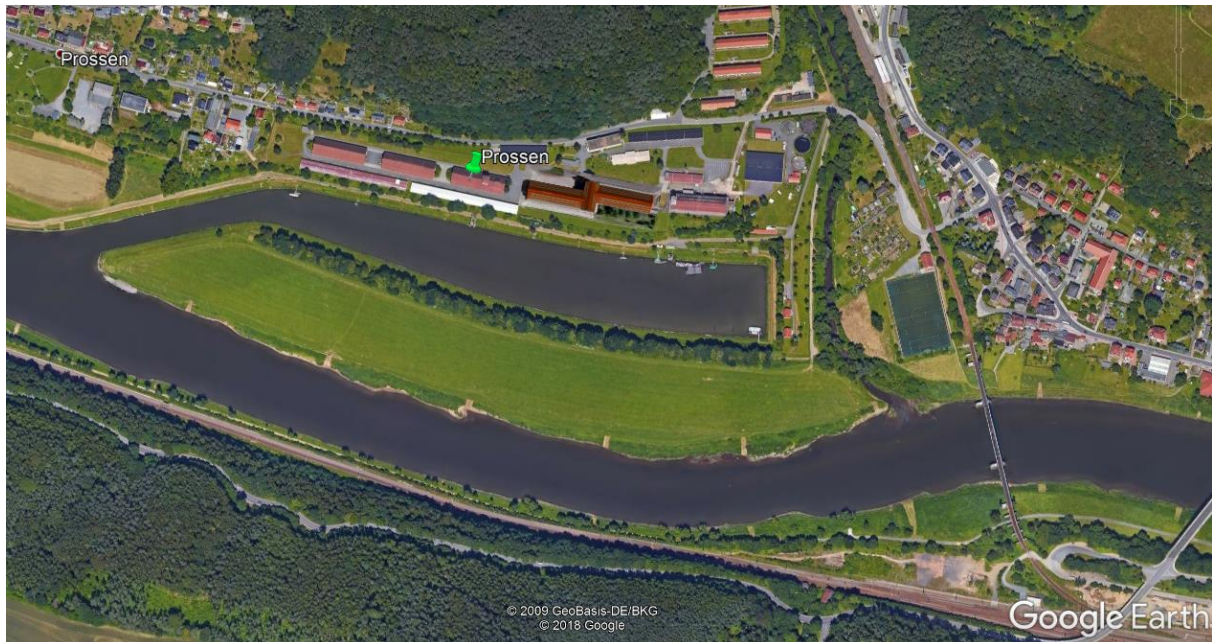
Op 5 december (1944) was het de grote dag. Alles was opgebroken en we hadden kans gezien een wagen te "huren". De prijs die we ervoor moesten betalen was een paar plakken chocolade en een paar busjes koffie. Een andere mogelijkheid was er niet en we konden onze bagage onmogelijk zelf dragen. Op het station van Gröditz hebben we afscheid van elkaar genomen, we wisten ongeveer waar we naartoe zouden gaan. Ik zou met drie anderen naar Heidenau (b. Pirna) gaan. Het werk was nog onbekend. De trein was vol, maar we konden nog een plaatsje vinden. In Dresden ging alles uit elkaar. Wij moesten van de ene kant van het perron naar de andere lopen. Dat was te ver om de bagage mee te dragen. Geen nood, we zagen wagentjes staan. Direct werden ze in beslag genomen en onder luid geschreeuw renden we over het perron met de volgeladen wagentjes naar onze trein toe. In Pirna moesten we wachten op aansluiting. De post ging even telefoneren en kwam terug met het ontzet gezicht. Hij had zijn geld verloren. We vroegen hoeveel het was en ik gaf hem met een groot gebaar 75 mark. De man sloeg achterover van schrik en hij was direct zo tam als wat. In Heidenau ben ik nog geen week geweest, toen ik al weer overgeplaatst werd.

⁶ Waarschijnlijk liepen ze vanaf Koselitz via Pulsen naar Gröditz. Vlak bij Pulsen bevindt zich ook tegenwoordig nog een complex van volkstuinten.

De posten waren in Rusland geweest en ook zij hadden weer een geestelijke klap van de ergste soort te pakken. Ze stonden ons toe om in hun kamer, waar radio was, naar de Engelse zender te luisteren ! Een van hun had een verlamde hand en met baden moesten onze jongens hem wassen.

10 december ging ik weer verderop, nu naar Prossen, geheel alleen overgebleven van de groep van 50 man. Het is een bekend toeristen plaatsje bij Bad Schandau op de grens van Tsjecho-Slowakije. De natuur was er zeldzaam mooi en droeg terecht de naam van Sächsischer Schweiz.

Het werk was dusdanig, dat ik niet geloofde dat het waar was. Een moderne veevoederfabriek, gebouwd in 1941 met een drie ploegenstelsel van 8 uur.

De voormalige veevoederfabriek, tegenwoordig terrein Bundeswehr aan de Talstrasse te Posdorf (Google Earth)

Het was wel lopende band werk. Licht maar eentonig. Drie soorten van verschillend werk moest gedaan worden, zagen, de veekoeken omdraaien en aanduwen voor de zaag. We hadden een rouleersysteem uitgedacht, waarbij je nooit meer dan twee uur hetzelfde werk deed. Bovendien liep er een steeds de vloer aan te vegen en loste degenen die weg wilden naar de W.C. of iets anders had te doen (handel drijven- ruilen) af. Wat hier gesaboteerd is, is werkelijk geweldig. Als we hard aanduwden bij de zaag, liep het ding warm en als je volhield sloeg de stop door. Op een nacht hebben we kans gezien alle aanwezige stoppen door te laten slaan. Resultaat, om 4 uur kon de fabriek niet meer draaien ! De stemming onder elkaar was niet zo goed als ik gewend was geweest. We hadden de afgelopen tijd ook als broers met elkaar omgegaan, een verandering zou dus altijd tegenvallen. De Duitsers waren opvallend beleefd en hielden zelfs de deur voor je open en spraken ons aan met "Sie" en "Herr". In het begin dacht ik dat ze me voor de gek hielden, maar ze deden het altijd.

De jongens waren hier allemaal ingezet voor luchtbescherming. Ook weer een overtreding van de Conventie. Mij probeerden de Duitsers ook in te halen. Ik protesteerde en heb kans gezien geen enkele keer ingedeeld te worden in een bepaalde groep, zodat als er alarm was ik niet mee behoefde te doen. Een keer per week hadden we oefening, die geleid werd door een Duitse officier, die zelfs nog verder ging met zijn beleefdheid dan de burgers en ons betitelde met "Arbeitskameraden". Ik wist niet meer wat ik er van denken moest en in het begin sprak ik geen woord Duits en deed net of ik ze niet verstond. Het liep in de gaten en ik werd als onwillig beschouwd, mede door het volgende voorval. Op een keer kreeg de veger-aflosser ander werk en wij konden niet afgelost worden. Wat nu te doen? Acht uur achter elkaar staan is geen pretje. Ik wist er al gauw wat op en vroeg de ploegleider even mijn werk te doen, omdat ik naar de W.C. moest en bleef een half uur weg. Dat begon de man natuurlijk te vervelen en de aflosser werd teruggehaald. Zo kon je met een beetje handigheid ze net dwingen waar je ze hebben wilde.

Door het veevoeder werd havermost gedaan en zogenaamde Hirsche (een Russisch volksvoedsel te vergelijken met ons vogeltjeszaad). Het verdween bij balen tegelijk in het Lager. Ze wisten het wel, maar konden of wilden ons nooit snappen. Het was nodig dat ze er wat eten bij kregen, want onze voorraad was op en het eten wat we van de fabriek kregen was meer water dan normaal middageten.

Op een nacht heb ik eens met een Amsterdamse jongen ingebroken op de voorraadzolder om nieuwe voorraad te halen. Op een steekwagentje reed ik de zak Hirsche de lift in. Beneden wilden we de zak eruit slepen en daar stond ineens de nachtwaker ! Een paar sigaretten deden wonderen; de man vond het weer best een beetje koud wel maar de zak zag hij niet ! Misschien keurt u onze handelswijze van organiseren af, maar wij redeneerden altijd: "Alles is toegestaan, als we maar gezond in Holland terug komen !" En bovendien het was terugnemen van wat in Holland was gestolen.

Iets nieuws voor mij was ook, dat we op zondag onder geleide van een post konden gaan wandelen. Vaak ben ik meegegaan en heb zo nog veel moois gezien. Een keer had ik een wandeltocht gemaakt door de sneeuw heen naar Hohnstein. Een oud kasteel, magnifiek gelegen, **het Stalag IV-A, waar we sinds we op commando waren, onder hoorden** ⁷⁾.

Stalag IV-A, Kasteel Hohnstein (bron: <http://hannak-familie.eu/hohnstein>)

Er werd ook cabaret-voorstelling gegeven door een Franse theatergroep (krijgsgevangenen). Van luchtalarm hadden we veel last. We waren niet bang, totdat de grote aanval op Dresden kwam. Ongeveer 35 Km. zaten we er vanaf, maar we dachten dat ons laatste uur geslagen had. Het leek het eind van de wereld. Het brandde er verscheidene dagen en bij ons vielen de verbrande papieren neer. Eigenaardig is het, maar als er ergens een grote aanval was geweest stak er vlak daarop een geweldige storm op.

Kerst en Oude en Nieuw was in dit Lager niet zo bijzonder. Wel heb ik op eerste Kerstdag een R.K. mis meegemaakt, geleid door een Franse geestelijke. Er waren Fransen, Belgen, Polen, Italianen, Hollanders, Engelsen en Amerikanen. Tijdens de mis kwam er nog luchtalarm. Eerst wilden de Duitsers ons de schuilkelders injagen, maar bij nader inzien vonden ze dat toch niet nodig. De post kwam hoe langer hoe onregelmatiger door en sinds mijn laatste verhuizing had ik sinds september 1944 niets meer gehad. de stemming zakte nog meer, toen von Runstedt met Kerstmis een tegenaanval begon in de Ardennen. Ik was moedeloos en dacht dat er nooit een eind aan zou komen. In februari 1945 kwamen de Amerikaanse gevangenen uit Neurenburg bij ons. Ik had me het Amerikaanse leger anders voorgesteld. Wat een haveloze hongerige benden was dat. We vergaten dat ze een tijd onderweg waren geweest, beestachtig waren behandeld en langzaam uitgehongerd. Ze hadden zich in twee weken niet behoorlijk kunnen wassen en maar provisorisch kunnen scheren. Het eerste wat ze vroegen was: "Is there any food here ?" We haalden uit het Lager wat we bij elkaar konden krijgen en gaven het. Ze vlogen als een troep hongerige wolven erop af en sloegen elkaar een bloedneus voor een snee brood. Naderhand bleek mij, dat mijn eerste indrukken alweer fout waren geweest. Nu heb ik een diepe bewondering voor de Amerikaan en zijn leger, De Duitsers leefden wel op toen ze dit stelletje arme kerels zagen. Zijn dat nu Amerikaanse soldaten ? Dan winnen we de

⁷ Arbeitskommando Prossen viel onder Stalag IV-A

oorlog wel. Ik heb het idee, dat ze spijt hebben als haren op hun hoofd, dat ze die mensen niet wat beter hebben behandeld. Er waren er ongeveer 2000, vlak bij ons gelegerd. Per dag stierf er een van ellende en narigheid. Ze werkten niet allemaal, dat waren er maar een 100-tal. Zij waren de bevoorrechten. Hier kon je werkelijk zien dat werk een zegen is. Langzaam kregen ze hun zelfvertrouwen weer terug. Ze vertelden ons geweldige dingen van hun leger en beweerden dat we na het voorjaar thuis zouden zijn. We namen alles met een korreltje zout en dachten dat het echt Amerikaans was. Wat heb ik me vergist. Met een ging ik een weddenschap aan, dat als we met Kerstmis 1945 thuis zouden zijn, dan zou ik een telegram sturen en een Hollands kaasje zenden. Gelukkig heb ik er uitdrukkelijk bijgezegd "if possible", vermoedde ik al, dat we thuis zouden komen in 1945 de voedselvoorziening niet dusdanig was dat er vrij een kaasje gekocht kon worden. Ik correspondeer nog steeds met hem en heb hem pas nog aan onze afspraak herinnerd. Deze tijd heeft toch ook weer zijn goede zijden gehad. Je leert omgaan met alle soorten mensen. Ik heb gesproken met Fransen, Belgen, Engelsen, Ieren, Amerikanen, Australiërs (als ik geweten had, dat ze ons nu zo in de steek laten was ik vast niet zo vriendelijk tegen ze geweest). Zuid Afrikanen, Polen, Tsjechen, Russen, Italianen en Serven. Al spreek je de taal niet converseren gaat toch altijd ! Een paar aardige voorvallen moet ik nog vertellen. Er was op de fabriek een controle onderofficier (er werd alleen voor het leger gewerkt). Het was het prototype van een Hitler-jongen. De Amerikanen waren er pas en natuurlijk stonden we direct met ze te praten. Hij stond erbij en zei: "Sprechen Sie auch Amerikanisch ? Englisch verstehe ich aber Amerikanisch nicht !" De transportband om wagons te vullen moest andersom lopen, dus in plaats van laadrichting, losrichting. Het eenvoudigste was het hele ding omdraaien. De Oberschlossermeister werd erbij gehaald. Hij haalde de stekker uit het stopcontact en stak het andersom in. Hij was stom verwonderd, dat het resultaat hetzelfde was.

De tijd schoot op. Het werd april en we merkten wel dat er iets aan de hand was. De Russen kwamen dichterbij. We hoorden het geschut bulderen. Evacués kwamen in stromen binnen. Midden april kwam een officier ons vertellen, dat we overgeleverd zouden worden aan de Amerikanen, dat meende hij tenminste. De toestand werd hachelijk. Treinen met vluchtelingen kwamen af en aan, alles van de richting Breslau. **Vlak bij ons was een brug over de Elbe** ⁸⁾. Uit het Lager konden we hem zien. Alles ging hierover. De Duitsers geloofden, dat de Elbe de demarcatielijn zou worden. Links de Amerikanen, rechts de Russen ⁹⁾. Ze waren doosbenauwd voor de Russen. De verhalen, die ze ons er over vertelden, durf ik nu niet weer te geven. De propaganda werkte nog steeds. De berichten kregen we hier behalve van Duitse communisten ook nog van een Fransman, die bij een radiohandelaar werkte en die 's avonds om 21.00 uur de laatste berichten kwam vertellen. Hij stond dan bij het hek, erin mocht hij natuurlijk niet. De Duitsers verstonden het totaal niet. Op 21 april zouden we weg moeten.

---

⁸⁾ De spoorbrug bij Rathmannsdorf / Schandau

⁹⁾ De Amerikanen en Russen ontmoetten elkaar op 25 april 1945 aan de Elbe bij Torgau. Dit was echter een ontmoeting met een vooruitgeschoven Amerikaanse eenheid. Vanaf Dessau zouden de Amerikanen ter hoogte van de Mulde blijven staan. Het zou toen nog ruim een week duren voordat het gebied langs de Elbe ten zuiden van Dessau bevrijd zou worden. Ter hoogte van Hohnstein en Königstein waren de Russen het eerste op de westelijke oever van de Elbe.

De spoorbrug bij Rathmannsdorf / Schandau

Alles was klaar. Ik had gelukkig een behoorlijk uniform bij elkaar geruild. Volledig Engels, met Engels ondergoed. De vorige verhuizingen hebben me geleerd nu zoveel mogelijk ballast over boord te gooien. Van een krijgsgevangen Rus had ik een rugzak gekregen. Die vol met het aller noodzakelijkste, was mijn gehele bezit, benevens twee dekens en een overjas.

Er kwamen steeds meer vluchtelingen, zelfs oude nonnen in een voorwereldlijk vehikel. Lopen konden ze niet meer. Als waren dit onze vijanden, toch blijft er iets menselijks in je en bij het zien van al die ellende hadden we toch medelijden. Je kon zien, dat de mensen in allerhaast waren weggetrokken en alleen het aller noodzakelijkste hadden meegenomen. In open treinwagons, terwijl het goot van de regen werden ze vervoerd. Nu ik thuis ben en ik heb de verwoestingen in ons eigen land gezien, heb ik spijt van mijn medelijden! De Kommandoführer verbood om aan het prikkeldraad te gaan staan. Volgens hem lachten we erom en hadden we leedvermaak.

21 april ging voorbij, we gingen niet weg. Het duurde nu al een paar dagen. We pakte de boel weer uit en begonnen spijt te krijgen, dat we zoveel spullen weggegooid en verbrand hadden. Met slapen gaan kleedden we ons weer uit. Om de tijd te doden werd er gekaart tot 03.00 uur in de nacht. De posten vroegen dan heel beleefd of we a.u.b. een beetje stil wilden zijn. Ze konden niet slapen! De fabriek werkte nog door. Er werd zelfs alweer gemompeld, dat we weer beginnen moesten. De berichten werden hoe langer hoe verwarrender en we konden er geen touw meer aan vast knopen. Hitler was dood, Göring was weg en zo ging het maar door. In ons land was hongersnood en er werd door Engelsen en Amerikanen voedsel geworpen. Dat konden we helemaal niet meer geloven. Zouden De Duitsers dat toelaten? Het allermooiste kwam op zaterdag 5 mei: De Duitsers legers in Holland hebben wapenstilstand aangevraagd! Nu was de spanning ondraaglijk geworden. Holland vrij en wij nog steeds gevangen. Zondag 6 mei kwam weer het bevel: morgen weg. We geloofden het niet meer. De laatste dagen werd het angstig met luchtalarm. Het was niet van de lucht en we vluchtten de bergen in. De brug over de Elbe kreeg een beurt. Er werd met boordwapens geschoten. Het waren Amerikaanse P-47. De Duitsers waren zo kalm en hadden nu wel in de gaten, dat het afgelopen was en vertelden ons onophoudelijk dat het voor hen nu slecht werd, maar dat wij de vrijheid tegemoet gingen.

Maandag 7 mei is een mijlpaal in mijn krijgsgevangen tijd. Om 17.30 's avonds ging het hek open. We moesten weg. Gelukkig heb ik niet meer achter het prikkeldraad gezeten. We waren met een heel transport ongeveer 2000 krijgsgevangenen, alle mogelijke nationaliteiten. Het controlepunt waar we naartoe zouden gaan was even over de Elbe. Struppen heette het ¹⁰). We kwamen nog langs de vesting Königstein, waar onze hooggewaardeerde Generaal Winkelman zijn gevangenschap had

---

¹⁰ Vanuit Prossen gingen ze via de spoorbrug bij Rathmannsdorf / Schandau over de Elbe, daarna langs de westelijke oever van de Elbe, langs Königstein en naar Struppen.

doorgebracht. In Struppen was het een janboel. Voor onderdak was niet gezorgd. Ik had een bof vooraan de colonne te zijn en vond nog ergens in een schuur een klein plaatsje. De meerderheid moest op het open veld bivakkeren, wat met de nachtvorst die er toen nog was, geen pretje genoemd kan worden. 's Morgens vroeg gingen we weer verder. De richting was Dippoldiswalde, daar waren volgens de laatste berichten de Amerikanen. De Duitsers bleken over het algemeen niet goed ingelicht te zijn. Later bleek ons dat de Amerikanen bij Chemnitz te vinden waren. De posten werden hoe langer hoe vriendelijker en zeiden ons zelfs, dat ze nooit iets tegen ons of Holland hadden gehad. Als we ze van replek dienden en vertelden wat een hongersnood er in Holland was door hun toedoen, was het stereotype antwoord "ja, maar daar ben ik niet bij geweest".

We kwamen in Pirna aan. Het bleek ons, dat de Russen een omtrekkende beweging hadden gemaakt en van Dresden linksom waren gebogen maar de Tsjechische grens aan. We zaten als muizen in de val en konden nergens heen of weer. Pirna werd gebombardeerd net toen wij erdoor trokken. We zaten aan de buitenkant van de stad, die hoger gelegen was dan het centrum dat werd gebombardeerd. We zagen het prachtig. Het station ging in vlammen op. Ieder ogenblik moesten we schuilen bij Duitse burgers, die vroegen of de oorlog nog niet was afgelopen. Onze zenders beweerden dat, vertelden ze ons. Ze luisterden dus, toen de nood het hoogste was, niet meer naar hun eigen berichtgeving die ze niet meer vertrouwden, maar naar vijandelijke zenders! De Russische toestellen vlogen laag over ons heen. We hadden de colonne duidelijk kenbaar gemaakt, door over de bagage de vlaggen van de verschillende landen te leggen. De Duitsers die eerst rustig tussen ons meetrokken werden door ons apart gezet. Ze lieten het gewoon en vonden het niet vreemd, dat de krijgsgevangenen de leiding namen. De Russen schenen toch wel in de gaten te hebben, dat het een colonne van "vluchtende" krijgsgevangenen was. Ze kwamen niet meer terug. Hier had ik, alhoewel ik nog niet met de legers in aanraking was geweest, voor het eerst diepe bewondering gekregen voor de Engelsen, die na de debacle van Duinkerken, hun troepen ordelijk uit de chaos hadden weggetrokken. En bovendien nog kans hadden gezien de oorlog voort te zetten tot aan de overwinning. Wat een chaotische toestand heerst er onder de Duitse soldaten, Het was een Sauve qui peut. Alles rende terug, of liever gezegd liep als een gek in het rond, want terug ging niet meer. De noodrantsoenen werden uitgedeeld en ze vochten om sigaretten en tabak. De meesten hadden meer op, dan goed voor ze was.

Zo kwamen we in Ottendorf aan, 8 mei. Hier moest het hoge woord eruit. Jullie kunnen niet naar Dippoldiswalde. Er is nog een mogelijkheid om bij de Amerikanen te komen, via Praag. We konden vrij gaan. Wij dachten eens na en zeiden tegen elkaar waarom paar honderd kilometer lopen, als vanavond of morgen de Russen hier zijn. We bleven in Ottendorf en gingen eens op onderzoek uit. Het was een klein gehucht met een grote ridderhofstee.

Schloss Ottendorf bij Friedrichswalde-Ottendorf.

Daar vonden we een behoorlijke schuur en we wachtten verder maar af. Feitelijk waren we al vrij. Het was al zo gewoon, dat we het niet eens bijzonder vonden. Wij stonden nu allemaal vrijwillig onder bevel van de Franse vertrouwensman. Hij beval dat de Duitsers ontwapend moesten worden en bij elkaar onder Franse bewaking zouden worden gesteld. Ook dit gebeurde zonder veel ophef. De Duitsers hadden eerst hun en onze papieren verbrand en zelfs zagen we enkele officieren hun burgerpak aantrekken en zo vluchten. De Duitse uniformen werden op de grond gesmeten en wij gebruikten ze als grondbedekking op de vuile modderpoel die voor de schuur lag. Het einde van het zo gehate Duitse leger beeldde zich hier wel treffend voor ons af. Nu waren wij heer en meester en we vertraptten het Duitse uniform.

Om 09.30 werd geroepen "Les Russe". De Franse vertrouwensman ging met een afgevaardigde van iedere vertegenwoordigde natie met de vlaggen en een tolk (Pool) naar de hoofdweg. We hoorden de Russische tanks voorbij denderen. Om 10.30 kwamen de afgevaardigden terug, met een Russische Grootmajoor. Hij kwam ons vertellen, dat we dank zij het Russische leger geen gevangenen meer waren, maar vrij, en dat we konden doen en laten wat we wilden, met werd door de Pool in het Duits vertaald en de Franse vertrouwensman zette het weer in zijn taal over. Een driewerf hoera werd uitgebracht op het Russische leger. We drukten elkaar de hand en beseften nog niet wat was gebeurd. Even later hoorden we machinegeweervuur er werd vlakbij geschoten. Het was angstig en we holden naar binnen achter de muur. Je went overal aan en we gingen al gauw slapen, doodmoe als we waren. De volgende dag was ik vroeg op. Overal hingen witte lakens en doeken uit de ramen. Onze eerste kennismaking met het Russische leger zou dan vandaag plaatsvinden.

Ik besepte nog steeds niet, dat ik vrij was, alles leek weer zo gewoon. Net of ik niet pas twee jaar achter het prikkeldraad had gezeten en af en toe zo erg naar huis, naar mijn vrouw had verlangd. Pas veel later, als alle eerste indrukken wat vervaagd zijn, dan ga je pas beseffen wat je mee hebt gemaakt en dan weet je ook wat het zeggen wil "vrij" te zijn.

Op mijn wandeling in de buurt van de schuur vond ik een Duitse soldaat liggen, dood. Dat was de schietpartij van gisteravond geweest. De man had waarschijnlijk willen vluchten in het donker. Je wordt zo hard, dat je niet eens meer stilstaat bij een dode. Moet je bij al die ellende ook nog het leed van een ander op je nemen ?

De behandeling van de Duitsers door de Russen gaat alle beschrijving te boven. Indien u hierover iets meer wilt weten, dan zal ik dat gaarne in een andere brief uit Holland aan u schrijven. Evenals de terugtocht vanuit de Russische zone door de Amerikaanse zone, Frankrijk, Luxemburg en België naar huis.

Ik hoop niet dat ik te langdradig ben geweest en stel bezoek om u een en ander te vertellen op hoge prijs. Het is langer geworden dan ik dacht. Maar ik heb een zekere verplichting tegenover mijn landgenoten en vrienden in Argentinië. Uw land lijkt me zo mooi en ik zou waarderen, als U mij eens enkele specifieke bijzonderheden over Argentinië wilt schrijven. Al de revoluties, daar kijken wij zo vreemd tegen aan, Wat is de achtergrond daarvan?

Een mijner collega's heeft jaren lang in Argentinië gewoond en is er getrouwd en heeft me ook warm gemaakt voor dat mooie land.

4. Tweede Deel.

Mijne Heren,

Hier volgt het laatste deel van mijn verhaal. Nu ik het eerste deel nog eens verschillende malen rustig heb overgelezen, schieten me weer ieder ogenblik nieuwe bijzonderheden in gedachte. Het is eigenaardig dat je na betrekkelijk lange tijd, je alles nog zo goed kunt herinneren.

Hoe zou dat komen? We hebben in Duitsland altijd gemeend: deze tijd is geen stilstand maar achteruitgang. Als je twee jaar weg bent ben je vier jaar achterop. Als we over muziek of boeken praatten, konden we ons zo vaag iets daarvan herinneren en we hadden het over dergelijke onderwerpen alsof we het over het beloofde land hadden. Dat was alweer zo lang terug. Nu ben ik thuis en het lijkt wel of ik niet weg ben geweest.

Ik ben in mijn vorige brief gebleven bij de bevrijding door de Russen. Nog steeds niet heb ik mij een oordeel durven vormen over deze mensen. Dat het een ander ras is dan de Europeanen is duidelijk dat moet je steeds voor ogen houden, als je over de Rus praat. Het vreemde bovendien nog is, dat de krijgsgevangenen Russen die wij hebben meegemaakt, die twee jaren hemelsbreed verschillen met de Russen waardoor wij bevrijd zijn geworden en die wij vlak na onze bevrijding hebben gezien. Dit zijn dus werkelijk de gevechtssoldaten en de stoottroepen. Het verschil is geweldig groot. Ik heb wel getracht een oplossing hiervoor te vinden. Mijns inziens ligt het voor een groot gedeelte aan het gebrek dat wij op een enkele uitzondering na geen van allen Russisch spreken. Een Rus die onze taal machtig is lijkt mij een utopie. Een enkeling spreekt Duits of Engels en deze zijn direct veel hebbelijker. We hebben weinig van die gunstige uitzonderingen meegemaakt. Wat uiterlijk betrof en lichaamsgestalte kun je ze gerust naast een Nederlander zetten, je ziet geen verschil. Keurig geschoren, haar in de scheiding en een verzorgd uiterlijk. Het blijft echter bij uitzonderingen. De meeste Mongoolse typen lopen met een erge prikkelaar (een stoppelbaard is het niet!). De kleding is overwegend Amerikaans maaksel, met hoge laarzen. Helmen en maskers werden niet gedragen. Uitrusting –Amerikaans. Tegen de Amerikanen kijken ze dan ook geweldig op.

Ze weten drommels goed, dat als ze Amerika niet hadden gehad, ze het vermoedelijk niet zo ver gebracht zouden hebben. De Rus is een oervolk maar in het geheel niet dom. Ze zijn kinderlijk en voor onderscheidingen doen ze veel. De meesten die hier in de buurt waren hadden gevochten bij Stalingrad en hadden allemaal een glimmend witte medaille op.

Drinken kunnen ze als de beste. Wat zij in eens verzwelgen is geloof ik het rantsoen voor een half jaar momenteel hier. De vreemde talen leerden ze geweldig vlug aan. Ik hem een Rus meegemaakt, die na een paar lessen Nederlandse taal in correct Nederlands vroeg: "Hoe gaat het?" en zijn antwoord was na ons "goed", "Nergens beter". De meeste Russen die een poos in Duitsland waren spraken vrij behoorlijk Duits. Er werd wel eens beweerd, dat de Duitsers de beroemde Ausdauer hadden, maar ik vind, dat de Russen nog meer dan een "Ausdauer" hebben. Ze waren erg kameraadschappelijk en namen van ons het werk vaak over als ze zagen dat wij het niet aan konden, terwijl ze veel minder te eten kregen dan wij. Eens hen ik een Rus koffie surrogaat zien staan kauwen, het weinige eten dat hij kreeg gaf hij aan vrouw en kinderen. Is het een wonder dat Russische meisjes omgang zochten met buitenlanders. Die gaven ze dan wat brood. Uit honger werden ze hier eigenlijk toe gedreven. Ze hebben meestal een witte doek om het hoofd, die werkelijk ook wit is. Steeds worden deze doeken zorgvuldig gewassen. De kleren die ze op de fabriek droegen waren erbarmelijk slecht. Als ze echter eens een wandeling mochten maken waren het hele dames. De mannen lopen meestal in afdankertjes van de Duitsers rond. Als die op zijn zondags gekleed gaan zie je vreemde dingen. Zo iets als de negers in West Indië stel ik mij voor. Met de zotste kleding probeerden ze zich op te doffen. Een gekleed zwart pak of iets dergelijks vinden de heren prachtig en dan komt daarbij natuurlijk de pet met groot bijna vierkante pet. Dit zijn allemaal natuurlijk uiterlijke dingen. Ik ben er van overtuigd, dat de Russen die ik in gevangenschap heb meegemaakt, bijna allemaal een zeer goed karakter hebben. Toen wij sigaretten kregen gaven wij ze wel eens een peukje en als we een goede bui hadden een hele sigaret. Er kwam een tijd, dat wij niets meer hadden en dan komt je vriend de Rus prompt ook weer bij je. Hij heeft dan wat bij elkaar geschooierd rolt een sigaret in een krantenpapiertje en brengt je dan een trekje!

Onze bevrijders -Russen- hadden ook wel veel voor ons over. Maar op een geheel andere manier. Echt kinderlijk, hele dozen sigaretten werden uitgedeeld en ieder ogenblik moesten we drinken op de vriendschap. Je verstond ze niet, maar dat gaf niet. We begrepen het wel, Wat ze ons te drinken gaven weet ik niet. Het was jenever en cognac. Een keer is dat niet erg, maar je moet maat weten te

houden! Weigerde je om mee te drinken, dan waren ze kwaad, Ik ben dan na een paar uur maar naar binnen gegaan om geen ruzie te krijgen en omdat ik voelde dat ik niets meer hebben moest. Overlast hebben ze ons niet aangedaan. Toch voelde ik me niet veilig. Op 9 mei 1945 waren ze zowat allemaal dronken en als een Rus dronken is, dan is hij gevaarlijk. Loopt met zijn sten-gun te zwaaien en schiet voor de aardigheid eens in de lucht. Net kinderen met een geweer. Ik zal nu weer op mij eigenlijke verhaal terugkeren en trachten het een en ander in de juiste tijdsvolgorde te vertellen.

Op 8 mei 's avonds en half elf waren we dus bevrijd. Op 9 mei liepen we de boel in Ottendorf eens te verkennen. Vlak bij een schuur lag nog steeds een rokende puinhoop met de verbrande boel van de Duitsers. Overal verspreid lagen gebroken geweren, patronen, uniformen en ik weet niet wat al meer. In de dorpsstraat werden we geroepen door een paar Duitse vrouwen. Of wij iets konden doen. Er lag een Rus in huis, die ziek was zeiden we. Het was volgens ons idee in de afgelopen nacht nogal rustig geweest, maar de inwoners in het dorp hadden voor het eerst in deze oorlog kennis gemaakt met de Russen. We hadden al het een en ander die morgen opgevangen van andere kameraden. Zodat we het raadzamer vonden niet naar binnen te gaan. Gelukkig kwamen we een ex-krijgsgevangene Rus tegen. Hij zou wel eens gaan kijken. Toen hij weer buiten kwam vertelde hij ons, dat zijn kameraad dronken was. Hij had er een vrolijke nacht van genomen met de dochter des huizes. Had de hele boel onderste boven gegooid en toen voor de aardigheid een salvo afgegeven met zijn sten-gun door het plafond. Het had verder niets te betekenen vertelde de ex-pow ons. Hij bleek efficiënt te zijn en ging zich weer melden om mee te gaan naar Praag. Dit zagen we onophoudelijk, Vroegere krijgsgevangenen namen een Duits geweer mee als ze tenminste van hun eigen troepen er geen konden krijgen. En gingen vrolijk weer mee. Zelfs Russen die nog nooit in dienst waren geweest deden mee. Alles was even enthousiast. Mijn vrienden hadden de vorige dag kennis gemaakt met de burgemeester van het dorp, een oude boer. Toen we er langs kwamen werden we binnen geroepen. De burgemeester was in de nacht door de Russen meegenomen, zijn vrouw was er nu nog met haar schoondochter en een vriendin. We werden gevraagd, ik zou haast zeggen, er werd gesmeekt om binnen te komen. We waren zogenaamd de beste vrienden en ze meenden, dat als wij er waren dat ze dan wel met rust zouden gelaten worden door de Russen. Ze hadden 's nachts al meerdere malen bezoek gehad van Russen, die de vrouwen allemaal hadden onteerd. Of het erg voor ze was ? Dat kunt u begrijpen, het is vreemd en vreselijk om neer te schrijven, maar 15x bezoek op een nacht van de Russen was geen zeldzaamheid. We spraken er eens over met een Russische groot-Majoor. Hij lachte eens fijntjes en vroeg toen: "weten jullie wat de Duitsers in Rusland hebben gedaan ?" We moesten hierop het antwoord schuldig blijven, maar we vermoedden wel, dat dit een kleine vergelding was. Officieel mocht het niet, maar de officieren deden net zo hard mee.

Op onze verdere wandeling door het dorp kwamen we weer in aanraking met een transportcolonne. Alles ging met paard en wagen in een razend tempo. Als er dan een ogenblik opstopping was riepen ze ons, gaven sigaretten en probeerden ons te laten drinken, Als ze ons vroegen "Franski ?" of "Amerikaanski ?" antwoorden we in het begin "Hollandski". 99% had daar nog nooit van gehoord. Ons uniform was echter voldoende waarborg. We moesten dan tekst en uitleg te geven en trachtten dit dan zo goed mogelijk te doen, veel met gebaren taal. Naderhand lieten we het maar zo. Als we volgens hun "Franski" waren. Onze beroemde Nederlandse "S.S." had schijnbaar geen beste indruk in Rusland achtergelaten. De enkeling die van Holland gehoord had, wist dat er vrijwilligers aan het Oostfront hadden gestreden met de Duitsers tezamen.

Bij de Duitse familie voelde ik me niet op mijn gemak, vooral niet toen een groot-majoor binnenkwam die de boel ging onderzoeken. Toen hij niets vond, meende hij dat de Duitse vrouwen wel aardig waren en vroeg mij toen bepaalde dingen waar ik geen snars van begreep. Ik voelde dat de toestand voor ons, zowel als voor de vrouwen kritiek werd en wilde weg. Maar als ik opstond was hij direct achter mij aan. Hij was zwaar dronken. Tenslotte is het mij gelukt te ontkomen. Mijn vrienden hielden hem aan de praat en ik kon er tussen uit. Naderhand hebben ze hem weg gekregen. Als de vrouwen niet mee wilden gaan hadden ze geen pardon en schoten ze ze gewoon overhoop. Ergens anders was een Duitser die een Rus niet begreep toen die om water vroeg. De man werd direct neergeknald. Op horloges, goud en sieraden zijn de Russen gek, evenals op drank. Ze gooiden de hele boel door elkaar om iets te vinden. Toen we naderhand p[er] terugweg waren konden we direct zien als ergens Russen waren geweest. De ruiten waren er doorgaans uit, de huisraad was kort en klein geslagen. Zo zelfs dat je er geen denkbeeld van kunt vormen, hoe dat ooit goed moet worden. De Duitsers wilden "totale Krieg", ze weten nu wat het is !!!

In ons eigen land was geen man veilig op straat tijdens de Duitse bezetting. Ze verborgen zich en "doken onder". Hier was het tegenover gestelde het geval. Vrouwen verborgen zich, kleedden zich in mannen kleren om niet op te vallen. Dat de Russen de Duitse vrouwen eens een lesje gaven, is tot daar aan toe, maar zelfs bevrijde vrouwelijke gevangenen waren niet veilig. In België heb ik ze ontmoet, in mannenkleren en het haar zelfs gekapt op de mannenmanier.

We waren zo langzamerhand moe van al het dreutelen en gingen naar onze schuur terug. Op dat moment heb ik voor het eerst kennis gemaakt met de Russische tanks, die de dorpsstraat af kwamen denderen. Niets ontziende trekken ze overal doorheen of overheen. Het vuur sloeg aan de achterkant eruit. Zo iets had ik nog nooit gezien. Volgens ex-pow Russen waren dit kleine tanks van 30 ton. Er waren er nog die waren ongeveer 3 maal zo groot. Of het juist is, kan ik niet controleren, ik heb ze niet gezien. Deze waren enorm groot en ik kan me nu indenken hoe de pantserslagen aan het oostfront zijn geweest.

Op het kruispunt kwamen Duitse vluchtelingen aan met hun bagage. Een Rus was nieuwsgierig en wilde eens in de koffers kijken. Een Duitsers was zo onverstandig om de koffers weg te trekken. Geen pardon. Vier werden neergeschoten. Toen de tanks kwamen werd er rustig over de lijken heen gereden. In Holland wordt in vreedstijd voor een hond die op straat ligt gestopt. Hier zie je dit! Terug in onze schuur vertelde de Franse vertrouwensman, dat de commandant van Ottendorf ons aangeraden had, niet vandaag al te vertrekken. Zijn mannen hadden 7 weken aan een stuk in de frontlinie gezeten en hadden nu rust. Ze waren dan dronken en gevaarlijk had hij gezegd. We moesten zoveel mogelijk binnen blijven. De waarschuwing kwam iets te laat. Wat ik had gezien en meegemaakt die morgen had me toch een gevoelige knak gegeven zoals later bleek. Verder zal ik er ook niet over uitweiden.

Op **10 mei 1945** begon onze terugtocht naar huis als bevrijd man.

Wat een verschil bij 5 jaar terug. Nu waren wij heer en meester. Aan alles kon je het merken. We hadden een klein wagentje gehaald om onze bagage op mee te nemen. Er werd niets gezegd toen we het meenamen. We waren wat dankbaar dat we het hadden. Om alles mee te dragen was ondoenlijk geweest. Afsproken was dat we vrij waren te doen wat we wilden. We konden met de grote groep meegaan, of apart. Met zijn vieren gaven wij er de voorkeur aan afzonderlijk te gaan. Het is nu eenmaal zo bij Hollanders. Als je met 50 man bent zijn er 50 meningen. En wij waren vrijwel eensgezind. Om 11 uur startten wij in de richting Dippoldiswalde. We gingen nu een mooie tijd tegemoet. Prachtige wandelingen, hoewel vermoeiend in verband met de vele bergen die we over moesten was het in ieder opzicht de moeite waard. Ik heb in de jaren voor de oorlog vaak gekampeerd en nu kan ik weer mijn hart ophalen. Als we een auto zagen staan, gingen we er op af om te proberen of die weg ging, steeds was het geval onklaar gemaakt en we moesten dus onze reis voorlopig wel te voet voortzetten. Treinen reden er nog niet. Kregen we trek in eieren dan gingen we een boerderij binnen en haalden de eieren weg. Nooit hebben we ons echter aan plundering schuldig gemaakt.

Eigenlijk had ik wel voor een behoorlijk pak, schoenen en ondergoed kunnen zorgen, want in Holland teruggekeerd bleek dat de Duitsers hier zo geroofd hadden dat letterlijk alles weg was gehaald. We hebben wel een keer schone sokken aangetrokken in een verlaten huis. De vuile hebben we netjes achtergelaten.

De gehele dag hebben we verder flink doorgelopen. We schoten door het berg op en af wel langzaam op. Toen het donker begon te worden zaten we net in een groot bos, waar geen sterveling te zien was. We moesten zo langzaam aan een slaapplek gaan zoeken. Het was nog vroeg in het voorjaar en de nachten waren nog koud. Een week terug was er in Pruisen nog sneeuw gevallen. Daar zag ik opeens rook omhoog gaan tegen de blauwe avond hemel. En waar rook is daar zijn mensen. Na enig speuren vonden we een grote hut bij een steengroeve. De bewoners bleken Franse lotgenoten te zijn op weg naar huis. Zij stonden er beter op dan wij, want ze hadden een paard!

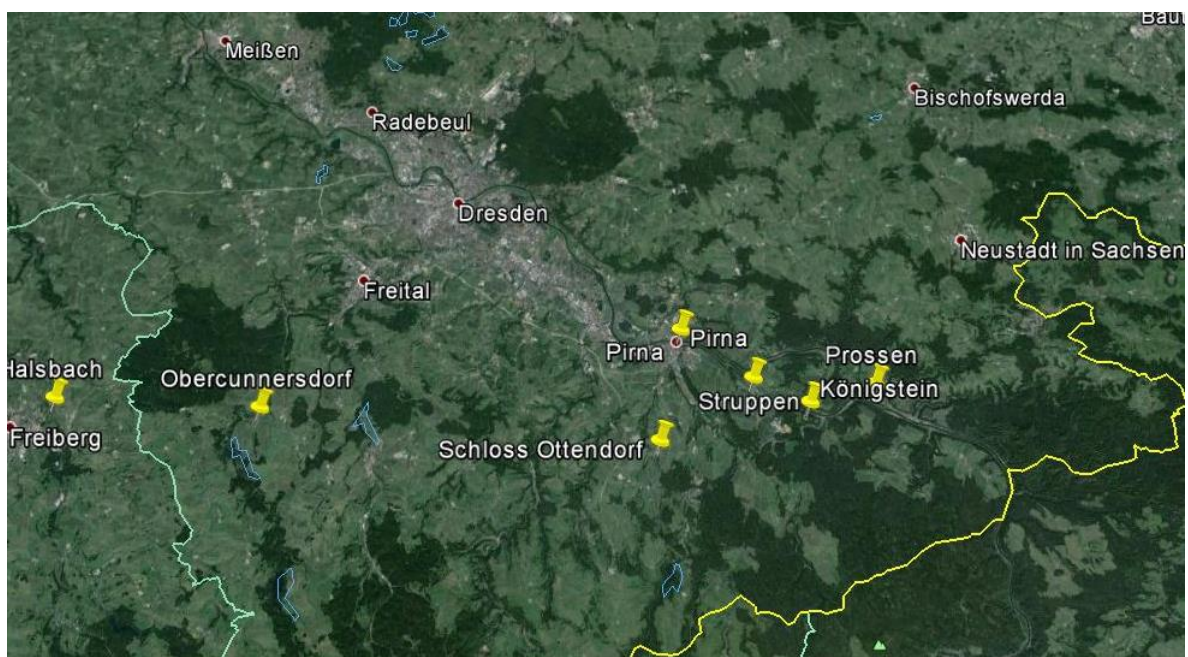
Direct werden we uitgenodigd bij hen te blijven. Er was in de hut een goede kookgelegenheid. Vlakbij was een heerlijk bergriviertje en we maakten ook hier weer van de gelegenheid gebruik om ons te verfrissen. Dat deden we zoveel als we konden en ieder ogenblik, want er is niets zo erg om je vies en vuil te voelen. We maakten gauw ons eten klaar en gingen toen gezellig bij onze nieuwe vrienden buiten aan de tafel zitten eten. Er werden kaarsen op tafel gezet en we kregen een borreltje en sigaren. We voelden ons de koning te rijk. Wat was het leven alweer goed. Een paar dagen terug zaten we nog achter het prikkeldraad, bewaakt door overspannen Duitse posten en nu zitten we als vrij man in Gods vrije natuur. Veel werd er besproken tussen de Fransen en ons. We waren dankbaar dat we op huis aan gingen.

De volgende dag gingen we weer verder. De weg was prachtig. We kwamen in de namiddag in iets meer glooiend terrein. Van Russen hadden we geen last meer gehad. Die zaten niet in het bos. Dippolishwalde kwam in het zicht en we waren benieuwd hier de Amerikanen te treffen. Niets was er echter van de bekennen, wel hing er aan de toren van de kerk een grote rode vlag. We moesten dus nog verderop. Hier zwermde het weer van Russen meestal op fietsen, zwaaiend over de weg. Mijn vriend Ben had zijn horloge om zijn pols laten zitten. We meenden, dat dat niet zou afgenomen worden bij ons. Daar kwam een Rus aan, stapte af en vroeg "Uhr". Ben deed net of hij hem niet begreep en vertelde in het Duits hoe laat het was. Nee, dat bedoelde hij niet en hij werd kwaad. Ben gaf nog niet toe en draaide zijn pols zo, dat de Rus zelf kon zien hoe laat het was. Hij pakte toen Ben's pols beet en gespte het horloge er af en verdween ermee! Vriend of vijand gaf niets. Een horloge bleek een magische kracht te hebben voor de kerels. Ik heb ze wel gezien, die er vijf of zes om hun armen hadden. Jammer genoeg was dit het enige horloge dat we hadden. We wisten nu in het geheel niet meer hoe laat het was. Onderweg vragen naar de tijd was ook ondoenlijk. Bijna iedereen had geen horloge meer!

Hier in de buurt bleek ook veel en hard gevochten te zijn. De sporen lagen overal nog verspreid. Kapotgeschoten tanks, dode mensen en dieren. Het was een asfaltweg, bezaaid met geweer- en revolverkogels. Door het vervoer langs de weg waren de revolverkogels in het asfalt gedrongen. Af en toe ontplofte er een door de hitte van het asfalt. In het begin dachten we dat op ons geschoten werd. Naderhand zagen wij vlak bij ons een rokende huls liggen en begrepen we hoe het geval in elkaar zat. Die nacht sliepen we in een boerderij in Obercunnersdorf met meerdere ex-P.O.W.'s.

Donderdag 10 mei en vrijdag 11 mei. We merkten dat we weer in de bewoonde wereld waren en dat was nog wel het belangrijkste, we hadden de goede richting. We bleken allen dezelfde kant op te gaan. Dag of datum, daar hadden we geen flauw benul van. Op een gegeven moment zei een onzer "ik geloof dat het donderdag 10 mei Hemelvaartsdag is". Nu ik thuis ben en me alles rustig weer realiseer, kan ik per dag vertellen wat er gebeurd is, Op het moment zelf wist ik het niet.

Zaterdag 12 mei was ook voor ons een belangrijke datum. We zagen een paar Engelsen met een paard en wagen rijden. Amerikaanse tanks kwamen aan (de eerste die we ooit gezien hadden). Ze riepen de Engelsen aan en in een wip waren ze boven op de tank en lieten de boel verder zoals die was. Rechtsomkeert en weg waren ze! Wij op het paard af. Vluchtende Duitsers hadden er al beslag op gelegd. We brachten ze gauw aan het verstand dat zij nu mochten gaan lopen en het paard en wagen was voor ons. De brutale mof was het daar niet mee eens. We werden het beu en pakten de boel af. Niet goedschiks dan maar kwaadschiks. De ellende van de afgelopen jaren hadden we aan hun ras te danken en ze dan nu nog de baas laten spelen, dat ging te ver. Heel trots en blij waren we. Van het vermoeiende zeulen waren we af. Het paard was wel oud, maar het beestje deed zijn best. Er bleek op het koetsje nog paardenvoer te zijn, van de veevoederfabriek uit Prossen.

De terugreis vanaf Prossen in westelijke richting tot Halsbach (© 2018 Google Earth)

In de middag kwamen we aan in de ridderhofstede "Halsbach" (bij Freiberg). De boel was hier grondig geplunderd. Op het binnenplein lag het vol met Russen. Het bleek ons naderhand, dat hier ongeveer 20 krijgsgevangenen Russen hadden gewerkt. Ze waren slecht behandeld en hadden nu even wraak genomen. Ze waren erg vriendelijk voor ons, hielpen met alles. Als we een big wilden slachten zouden ze ons wel helpen. Een hele big leek ons wel wat te veel. We hebben toen twee flinke achterpoten gekregen! Het landgoed zelf was ondersteboven gehaald. Letterlijk niets lag meer op zijn plaats. Boven stond een brandkast -opengebroke- er omheen lagen voor miljarden aan inflatiemarken. De goeie waren weg. Het werd ondertussen erg warm. Midden op de dag was het al 100 graden Fahrenheit. Een enorm verschil bij een week terug! Het was zelfs zo, dat we niet meer op het midden van de dag konden verder trekken. Tegen de avond gingen we dan weer verder. We bereikten die dag Freiberg. Hier was het alweer drukker. Een stel Amerikanen was ook hier weer op doortocht naar "Good old America". Ze waren erg mager. We gaven ze een stuk spek. Jammer genoeg konden ze het niet verdragen en werden evenals Ben 's nachts ziek! Ze hadden een Amerikaanse vlag gemaakt, de sterren en strepen waren van zilverpapier uitgeknipt en opgeplakt. We hadden trouwens ook een vlag gemaakt. Eerst hadden we rood- wit, de kenkleuren voor krijgsgevangenen. Van Fransen hadden we later blauw erbij gekregen. We hadden dus voorop de wagen vrolijk wapperend een oude trouwe bekende "Nederlandse vlag". Onderweg zijn we tot aan Chemnitz geen enkele Hollander tegengekomen.

Zondag 13 mei was het haast te warm om verder te gaan. Een van ons wilde rusten. De andere drie wilden door, zo gauw mogelijk naar huis!

Flöha heette de plaats waar we nu doorkwamen. Er was hier een gelijknamige rivier waarin we heerlijk gezwommen hebben. Voor zwembroekje heb ik hier een Amerikaans onderbroekje aangetrokken. Voor het eerst sinds ruim twee jaar zwom ik weer. Eerst was ik bang dat ik het verleerd zou hebben, dat viel wel mee. Wel was ik gauw moe. We zagen ook weer een trein rijden vermoedelijk met Polen. De Poolse vlag zagen we en de trein ging niet onze kant uit. In een Duitse boerderij werden we behoorlijk onthaald. Ze waren hier nog niet vereerd met bezoek van Russen. Er was namelijk een Rus-civilist, deze man was goed behandeld tijdens zijn verblijf hier en zorgde nu uit dank, dat er niet geplunderd werd. We werden netjes alleen gelaten met eten, dat ze bovendien nog voor ons klaargemaakt hadden. Een voorrecht was hier ook nog dat er elektrisch licht was. We hoorden de Nederlandse omroep weer. Nieuwsberichten! Wat ze te vertellen hadden kan ik me nu niet meer herinneren. Chemnitz! Het eerste deel van onze tocht was bereikt.

Maandag 14 mei kwamen we Chemnitz binnen. Nooit zal ik die eerste indrukken vergeten. Wat een ruïne. Overal ingestorte huizen, verbrande trams op de straten en het puin was alleen maar een beetje van het middengedeelte van de straat weggeruimd om een smal pad open te laten als rijweg. De waterleiding werkte niet. De mensen stonden in de rij om een glas bier te kopen. Daar hadden we trek in. Achteraan de rij sluiten, nee dat deden we niet en we en we gingen weer. Natuurlijk kregen we het. De Duitsers waren veel te bang en durfden ons niet te weigeren. We informeerden eens naar het Amerikaanse leger en naar de Amerikaanse standscommandant. Die waren hier niet meer. Ze bleken teruggetrokken te zijn ten noordwesten van de stad. Dan naar het station om te informeren of er treinen gingen naar het westen. Het station was een puinhoop. Het stationscafé was weer open, hoewel er geen dak op het gebouw zat en geen enkele ruit meer in de sponningen was. Rustig zaten echter de mensen hun bier of koffie te drinken. Binnen in de puinhoop was het een drukte en leven van jewelste. Naar het westen gingen geen treinen. Ik was op onderzoek uitgegaan. De mensen stonden me allemaal aan te gapen, alsof ik een bijzonderheid was. Daar raakte ik zo zachtjes aan wel aan gewend. Even werd ik werkelijk kwaad. Met grote letters stond er eens reclame in het station: "Mitteldeutsche Stahlwerke A.G. Gröditz". Tot zelfs hier in de vrijheid achtervolgde me die nachtmerrie! Ik werd aangesproken door een andere militair. Het bleek een Fransman te zijn, een Gaullist. Hij vertelde me hoe we gaan moesten. Welgemoed gingen we nu op weg. Het werd al drukker. Russen waren niet meer te zien, ook nog geen Amerikanen. Het was een soort niemansland. Eindelijk kwamen we bij een geweldige verkeersopstopping. Hier was de demarcatielijn. Niemand werd erdoor gelaten. Alles ging op volgorde van aankomst, alleen voor krijgsgevangenen. Om hier nu een paar dagen te wachten tot we aan de beurt waren, daar had ik geen zin in. Alles was hier trouwens Fransman of Belg. Een enkele Nederlander en Pool liep er tussendoor. Ik ging naar voren toe en kwam aan een touw, dat dwars over de weg was gespannen. De demarcatielijn! Aan de andere kant stonden Amerikaanse schildwachten. Ik maakte een praatje met een van hen en vertelde dat we "Dutchmen" waren. Hij keek een beetje boos over mijn brutaliteit om hem aan te spreken. Wat bleek, hij dacht dat we Duitsers waren. Gauw werd het rechtgezet en toen ik vroeg "What is the best way to

go home” antwoordde hij met “This way” en hield het touw voor mij omhoog. Als de weerga ging ik mijn vrienden halen. Bijna alles lieten we achter. Kleren, schoenen, levensmiddelen namen we in de rugzakken mee. Het overbodige konden we niet meer hebben. Misschien keek de een of andere Rus wel in mijn etenspannetje op het ogenblik! We troffen het, want het bleek later, dat wij voor die dag de laatsten waren die mee konden. Op de grote autostraten zagen we voor ons een hele kolonne mensen lopen. Af en toe reeds er een Franse officier-Gaullist voorbij. Hij was de afgezant van de Franse republiek om de krijgsgevangenen te verwelkomen! Wij hebben niemand gezien! Na ongeveer drie kwartier te hebben gelopen zagen we een 25-tal Amerikaanse trucks staan. Alles ging ordelijk. 50 man erop en in een minimum van tijd aftocht. Voorop een paar Jeeps met Amerikaanse officieren en achter aan twee Rode Kruiswagens voor eventuele zieken of voor ongelukken. Het werd onder onze chauffeurs een wedstrijd. Wat reden die kerels hard, maar safe! In Gera weden we voorlopig ondergebracht in huizen. De Duitsers waren op straat gezet en moesten maar zien dat ze zich redden. Van nu af aan werd er voor ons gezorgd. Regelmatig kregen we Amerikaanse rations. Van alles zat er in. Eerst werden we geregistreerd. Alles ging even snel. Zoiets hadden we nog nooit meegemaakt, wat een tempo. Dat beloofde in ieder geval veel goeds. Snel naar huis! We zagen hier weer bekenden uit vroegere kommando's. Een dag zijn we nog in Gera gebleven. Er moesten genoeg Hollanders zijn om een transport samen te stellen. Steeds meer kwamen er dan ook aan en 's avonds werd ons verteld: “morgen 06.00 uur opstaan en om 06.30 uur buiten aantreden, om 07.00 uur weg”. Alles ging precies op tijd en om 07.00 uur reden we ook werkelijk weer weg. In een sneltreinvaart ging het naar Nohra (bij Weimar). Hier was een vliegveld. Zouden we met het vliegtuig naar Holland gaan? Dan zijn we vanavond nog thuis! Een uur hebben we zitten wachten. Er werd zelfs alweer gezegd: jassen en dekens weg, je mag niet meer dan een rugzak of koffer meenemen. Na dat uur wachten kwam er bericht, pak je boeltje maar weer op, we gaan per trein. De stemming zakte onder het nulpunt.

We werden naar een goederentrein gebracht. De deuren en wanden werden met toepasselijke spreuken volgekrast. Boombladeren en dennengroen maakte het geheel nog feestelijker. Op onze wagon heb ik een straatnaambord gezien “Adolf Hitlersrasse”.

Nu begon een eindeloos durende reis van vijf nachten. Het ging ons niet snel genoeg. Voor ons zaten 16 treinen met ex-krijgsgevangenen en achter ons kwamen er nog zestig. Dat alles over enkelspoor, terwijl het goederenverkeer van de andere kant nog vooringing! Bijna alle stations waar we doorkwamen hadden meer of minder van bombardementen geleden en de spoorbaan was bijna onherkenbaar. Veel stukgeschoten locomotieven, veel verbrande wagons of half verbrande met het oorlogstuig er nog in. De verwoestingen gaan werkelijk elke beschrijving te boven. Dat is in jaren niet meer goed te krijgen. De reis ging via Eisennach, Frankfurt, Saarbrücken naar Frankrijk toe. Voor de Rijnovergang hebben we een hele dag gestaan. Ieder ogenblik konden we een stuk ter lengte van een trein naar voren komen. Een goede indruk kregen we wel, toen we daar overheen gingen, hoe er gevochten moest zijn om dit in handen te krijgen. Aan de Duitse zijde rotsachtig en heuvelachtig terrein. Aan de Amerikaanse kant vlak land. De brug was geheel opgeblazen. Op de pijlers waren balken gelegd, steeds om en om en daar was de rails op gemonteerd. De trein reed er met een slakkengangetje over heen. Telkens als de trein had stilgestaan en weer weg zou rijden, werd er op de stoomfluit geblazen; het teken dat we in de wagons moesten gaan. Meestal waren we of water gaan halen, of gaan zwemmen of ons potje aan het koken. Was de boel bijna net gaar dan wachtten we tot het laatste ogenblik en sprongen gauw er nog in. Twee jongens misten op die manier de trein. Ze werden netjes achterop gebracht met een lorrie! Als we een plaats passeerden, waar resten lagen van vuurtjes stoken, keken we elkaar bang aan. Dat was een gevaarlijk punt. Hier hadden onze voorgangers moeite gehad om vooruit te komen. Aan alles komt een eind. Zo ook aan deze tergend langzame rit door Duitsland en zo kwamen we 1^e Pinksterdag door Frankrijk heen. De vlaggen werden uit de ramen gehangen en de mensen stonden ons toe te wuiven. Wat een hartelijke ontvangst hebben we in Frankrijk, Luxemburg en voor in België gehad. De reis ging nu wat sneller, verschillende treinen, die voor ons waren geweest, waren naar Parijs afgebogen. 21 mei kwamen we via Arles in België aan in Ciney. Hier allemaal eruit, midden in den nacht. Naar een ontvangstcentrum ging het toe.

We werden afgehaald door een paar Hollandse civilisten, ook uit Duitsland teruggekeerd. Er was warm eten en voor ieder een flesje bier. Ze wisten blijkbaar niet, dat er Nederlandse krijgsgevangenen bestonden. Ze vroegen ons: hebben jullie vrouwen en kinderen bij je? Eigenlijk hadden wij moeten begrijpen dat dit een kleine weerspiegeling was, van wat ons in het vaderland te wachten zou staan. In Ciney hoorden we voor het eerst verontrustende berichten over Holland. Dat er hongersnood was wisten we, maar niet dat er besmettelijke ziekten zouden uitgebroken zijn.

We werden in een school ondergebracht tezamen met burgers. Dat stond ons niets aan. We mochten de school niet uit! Dat was wat moois. Twee jaar hadden we gevangen gezeten en nu na bevrijd te zijn waren we weer gevangen. Nee, dat gaat niet op, we stoorden ons er niet aan. Ook hieruit bleek

ook alweer, dat ze dachten dat we burgers waren, bevrijd uit een concentratiekamp. Gelukkig hadden we een poosje terug een pamflet uitgeworpen door Amerikaanse vliegeniers in handen gekregen, waarin stond dat er een regeling getroffen was dat krijgsgevangenen overal voorrang hadden. We lieten ons dus niet meer vastzetten! Op 22 mei gingen we er met ons vieren er vandoor. Ik had een Belg gezien die ik nog kende uit een van de eerste Kommando's. Hij leende me 100 franc en met dit geld gingen we naar het station. Nog steeds met de angst in ons. We waren bang dat onze vlucht bemerkt zou worden. We werden niet gevolgd en konden ons vrij bewegen. Ik was zo dom om kaartjes te nemen voor Luik. Militair half geld! We kwamen er net mee toe. Het was geheel niet nodig geweest. Als ex-POW hadden we vrij vervoer (behalve in het eigen land!). De mensen waren allemaal erg aardig en vriendelijke voor ons. Of we wel gegeten hadden. We kregen in de trein brood en cake. Sigaretten werden ons van alle kanten toegestopt. De vrouwen stonden zelfs op en wij moesten gaan zitten. In het begin was dat vreemd. Kinderen kwamen naar ons toe en vroegen of ze onze bagage mochten dragen. De ontuchtering over de grens was daarom dubbel erg!

In Luik werden we naar een Rode Kruis wagen gestuurd. Hier werden we weer volgestopt met alle mogelijke lekkere dingen; wittebrood, eieren en ik weet niet wat al meer. In Ciney hadden we onze papieren in orde laten maken doe zogenaamde repatriëringskaart, met daarop de uitslag van een voorlopig medisch onderzoek. In Luik wilden ze ons weer gaan keuren. We verzetten er ons tegen met hand en tand. Dat betekende immers weer een oponthoud van enkele uren! Ze wilden ons naar de Nederlandse consul sturen. Ook dat was volgens ons niet nodig. Maar doorgaan naar Holland, dat lieten ze niet toe. We moesten naar een school (*waarschijnlijk in Luik*), daar waren nog meer Hollanders en vandaar uit zouden we dezelfde dag nog naar Holland gaan. Netjes werden we door een padvinder naar de school gebracht. We hadden al gauw in de gaten, dat we voor de mal waren gehouden. Ze wilden ons hier ook weer een dag vasthouden. Dat nooit! Wij er weer uit. Een agent wilde ons tegenhouden. We schelden hem eens flink uit en liepen door. Hij wilden ons eerst achterna gaan, maar gaf bij nader inzien de moeite maar op. Onze volgende plaats werd Visé. Vreemd vonden we het wel, dat wij als militair zoveel moeite hadden ons vaderland binnen te komen. Visé was nog met de trein te bereiken. Verder werd er niet gereden. We voelden ons in het geheel niet zenuwachtig nu we zo dicht bij Holland kwamen. Het leek wel de gewoonste zaak van de wereld. In Visé stond een Amerikaans transport voor Maastricht. We konden mee en klommen op de goederenwagens. Dit waren platte wagens. Om bovenop gesloten wagens te klommen, daar hadden we geen zin in. Tijdens het transport door Duitsland was het voorgekomen dat Fransen die boven op wagons lagen te zonnebaden, gedood waren toen de trein door een tunnel reed die verzakt was. Op weg naar huis nog een ramp, na bijna vijf jaar gevangen gezeten te hebben. Om 05.30 namiddag kwamen we in Eysden aan. De trein moest stoppen. De grenswacht kwam inspecteren. Hij deed erg ongemanierd en vroeg onze papieren. We lieten ze zien en het was in orde. Ondertussen was er een officier gewaarschuwd. Hij kwam naar ons toe en vertelde ons, dat we gekeurd moesten worden, ontsmet en dat we papieren zouden krijgen, We hadden alles al en zeiden dat tegen hem. De man werd onbeleefd en begon toen met "Jullie moeten onmiddellijk de wagen verlaten". Wij wilden er niet af. We waren twee jaar weggeweest en verlangden nu naar huis. De luitenant haalde er een paar soldaten bij en beval dat als hij bevel gaf, dat er geschoten moest worden! We wisten niet meer waar we waren, in Duitsland of in ons eigen vaderland! Toegeven wilden we niet. De trein moest naar Maastricht en het was kans om weer verder te komen. Toen de luitenant zag, dat wij niet van plan waren eraf te komen zei hij: "als Nederlands officier beveel ik jullie deze trein te verlaten". Ik werd kwaad en vroeg hem: "Wie bent u eigenlijk?" Waarop hij geen antwoord gaf. Na even beraadslaagd te hebben besloten wij de wijste partij te kiezen en toe te geven. Eerst hebben wij die onbeschofte luitenant flink de waarheid gezegd. Dat hij zijn plicht deed is juist, maar geen grote mond, dat komt niet te pas. We verwachtten eigenlijk dat hij ons toch wel even welkom zou heten in ons vaderland en dan in minder bitse toon gevraagd zou hebben van de trein af te komen. Dan hadden we direct gevolg gegeven. Dit was geen optreden. Toen ik het later met andere officieren hierover had vroegen ze me, waarom ik geen melding van het geval had gemaakt. Och, waarom als je van alle ellende af bent, geloof je zoiets wel.

De mensen hier in Eysden deden wat ze konden om het ons naar de zin te maken. We hadden niet verwacht een ontvangst te krijgen zoals in België, we wisten immers dat ons land leeggeplunderd was, maar een beetje hartelijkheid, dat kost toch niets? De luitenant probeerde ook zijn foutieve optreden goed te maken en was ons met alles terwille. Nogmaals kregen we hier een repatriëringskaart en nogmaals werden we gekeurd. Alles dus dubbel werk. Het waren precies dezelfde papieren die we hadden alleen met andere handtekeningen. Naderhand bleek alweer dat het in het geheel niet nodig was geweest. Maar ook in ons eigen land wisten ze niet dat er krijgsgevangenen hadden bestaan. De chaos was hier ongelofelijk. De volgende dag werden we netjes met een auto gebracht naar Weert. Het ging even door België heen en direct zwaaiden de mensen ons weer toe. In Weert konden we terecht ni de nieuwe Van Horne kazerne. Er waas hier

gerekend op een 200 man totaal, die hoogstens één nacht hier zouden overnachten. Het eten was goed. De officieren en onderofficieren die met de leiding belast waren, waren voor de helft net opgekomen! Verder kwam er nog een order af, dat de provincies Noord en Zuid-Holland en Utrecht gesloten waren. Niemand mocht erin. Het bleek een verzoek te zijn van enkele burgemeesters uit die provincies en in verband met de slechte voedselvoorziening zo weinig mogelijk mensen door te laten. Het gevolg was dat het kamp overbelast was. Het eten werd slecht en weinig. De C.C. administrateurs konden het werk niet meer af. Met nog iemand ben ik gaan vragen of ze me gebruiken konden. Dankbaar werd mijn hulp aanvaard. De mensen waren dag en nacht in de weer. Op die manier doodde ik de tijd van wachten.

De mensen in Weert waren ons niet bepaald gunstig gezind. Er werd geroepen als we door het dorp gingen "Landverraders, NSB'ers". Juist was er een kermis en enkelen van ons die mee wilden doen, werden weggejaagd. De tweede ontvangst in ons eigen land was nu ook niet bepaald bemoedigend. Waar het toch in gelegen mag hebben weet ik niet. Toen er een paar flinke opstootjes waren geweest, werd de stemming heel anders. Maar ja, het kwaad was toch al gezegd!

28 mei mochten de mensen uit de afgesloten provincies naar huis toe. Je kreeg dan een verlof pas en op die pas werden dan in je woonplaats de levensmiddelenbonnen verstrekt. Zonder pas kon je dus niet weg, dat dachten zij tenminste. We hebben ons achteraf gezien ietlik bij de neus laten nemen. Anderen, die niet in Weert waren geweest, zaten allang en breed in Den Haag, zonder verlof pas en met bonnen. Ik was die dag (28 mei) niet in Weert, maar was eigenlijk een beetje voortvluchtig. Nu, zo erg is het al dat ik als bevrijde krijgsgevangene moet zeggen voortvluchtig! In Apeldoorn woonde een vriend van mij en daar was ik naartoe gegaan. Op de nieuwste manier. De manier die ik nog nooit eerder had beproefd "liften". Het lukte me wonderwel en dra was ik in Apeldoorn. Op de terugweg naar Weert ging ik langs bij mijn broer in Nijmegen. Hij vertelde me, dat mijn vrouw in Amsterdam zat. Ik wist van niets af. Gelukkig was alles nog goed met haar. Dat was voor mij een hele geruststelling. Toen ik in Weert terugkwam riepen ze direct jammer dat je er gisteren niet was, je had weggekund! Ik direct er op uit om mijn verlof pas te achterhalen. Niet meer te vinden. Op 30 mei had ik zelf een verlof pas gemaakt en laten tekenen door de kapitein. Naar huis! Maar er was geen trein, dus... Liften! Veel succes had ik. In Nijmegen trof ik een Rode Kruis auto die naar Amsterdam ging. Ik zat stuk achterop en dacht na. Eigenlijk was het niets vreemd om weer in ons eigen land te zijn. Ik had in gevangenschap het idee gehad dat ik met een brok in mijn keel de grens zou passeren. Maar niets daarvan. Het was niet de eerste keer, dat ik in het buitenland was geweest, maar nooit was ik twee jaar weggeweest. Utrecht was nog net als voor twee jaar terug. Snel ging het nu naar Amsterdam. Er werd mij gevraagd waar ik in Amsterdam zijn moest en ik werd netjes op twee minuten afstand van de plaats van mijn bestemming afgezet. Daar liep ik. De hak van mijn rechterschoen was geheel afgesleten. De mensen waren veel vriendelijke dan in het zuiden. Wat een verschil was dat. Ze zagen er nog wel erg slecht uit. En de straten waren vies en smerig. Op eens zie ik mijn vrouw voorbij fietsen. Ik wilde fluiten, maar geen geluid kon ik uitbrengen. Ik dacht beter nee, liever niet op straat, die twee minuten kan ik nog wel wachten. Voorzichtig belde ik aan en ging met mijn rug naar de deur toestaan. Zo werd mijn vrouw zachtjes voorbereid. Langzaam ging de deur open en de rest begrijpt u wel. Na twee jaar ellende en narigheid zowel natuurlijk voor mijn vrouw als voor mij, waren we weer herenigd!

En nu moet ik weer wennen aan het normale leven. Geheel gelukt is het mij nog niet. Het is zwaar om weer gewoon ambtenaar te spelen. Momenteel verafschuw ik mijn beroep. Het is een veel voorkomend verschijnsel, dat mensen na een tijd weggeweest te zijn, moeilijk kunnen wennen. Veel wordt er tekeer gegaan tegen de ambtenarij en niet ten onrechte. Het enige dat voortreffelijk in elkaar zit is de voedselvoorziening en de spoorwegen. Het werk, dat daarbij gepresteerd wordt is echt oud Nederlands. Ik weet, dat er veel en vaak ten onrechte gemopperd wordt, maar ook vaak zeer terecht. Een van mijn kennissen uit Duitsland woonde in het Bezuidenhout. Bij een bombardement is hij alles kwijt geraakt en kan dus als oorlogsgetroffene naar Nederlands Volksherstel gaan. Hij doet het trouw, maar heeft nog steeds niets gekregen. Dat is dus nu negen maanden terug gebeurd. De kleren, die hij heeft zijn van kennissen en vrienden. Er is verder nog een zogenaamde "H.A.R.K." (Huis Actie Rode Kruis). Deze instelling heet momenteel Helpt Alleen Rijke Kennissen. Jammer is, dat er een grote kern van waarheid in schuilt!

Aan alles blijkt, dat er niets georganiseerd was. Ik weet van een ex-POW die terugkwam en zijn huis niet meer terug vond. Zijn vrouw was dood. Zijn dochtertje was ergens ondergebracht. Zijn zaak weg. Dus geen inkomsten. Wat te doen? De raad der officiële instanties was: ga maar naar het tehuis voor onbehuisden! Naderhand is in dergelijke gevallen een bedrag van 2 gulden per dag uitgekeerd gedurende drie maanden.

De eerste drie maanden hadden we, omdat we onder dienst waren en drie maanden verlof hadden, vrije geneeskundige behandeling. Omdat we nog militair waren kregen we extra voeding. Erg is er in

de kranten tegen tekeer gegaan. De mensen uit concentratiekampen kregen die niet. Ik voel natuurlijk ook de onbillijkheid hiervan. Die mensen hebben ook een extra kaart gekregen; ze verdienen het. Maar principieel hebben wij gedurende drie maanden er ook recht op gehad. We waren toch immers militair en hadden dan ook recht op militaire rantsoenen. Naderhand merkte ik, dat als er eens iets extra was voor ex-krijgsgevangenen, dan kwam het niet meer in de krant om de gemoederen der bevolking niet in opstand te brengen. Het ging dan van mond tot mond onder ons en het kwam ook op die manier bij diegene waar het voor was. De mensen misgunden ons iets. Er heerste beslist een antistemming. Nu is alles weer wat geluwd. Er zijn weer andere dingen die de gemoederen bezig houden. De zuivering is "iets" wat een meer dan hopeloos "iets" blijkt te zijn. Jan en alleman moet gezuiverd worden en de werkelijke gevallen lopen nog vrij rond. Opstandige stemmingen in bewakingskampen voor NSB'ers zijn geen zeldzaamheid, terwijl bewakers geheel geen maat weten te houden, of te soepel, of te onmenselijk. Waren we maar uit deze impasse.

Ik ben nu aan het slot gekomen van mijn relaas en ik hoop, dat U het allen met ge..... en interesse hebt gevolgd, maar bovenal hoop ik, dat U een antwoord heeft gekregen op Uw vraag. Het is alles geput uit mijn herinnering, maar het is nog vrij nauwkeurig. Misschien te uitgebreid, maar dat hoop ik niet. Ik was erg blij, dat ik iets terug heb kunnen doen en als nog bijzondere dingen zijn, waarop U een antwoord hebben wilt, zal ik die eveneens graag beantwoorden.

Was getekend M.J. Lens, Hollandse krijgsgevangene 106651 XI-a

Ontvangst-Centrum Gerechtvaardigde Krijgsgevangenen WEERT

3997

1. Datum aankomst in Centrum : ..... 23 Mei 1945 .....
2. Naam en Voornamen : ..... LENS Marinus Johannes: .....
- 2a. Wanneer en waar gemeld of gearresteerd? : ..... 3 Juni 1943 Amerfoort .....
3. Geboorteplaats en -datum : ..... 14 Augustus 1918 den Haag .....
4. Beroeps, Reserve of Dienstplichtig : ..... Britenz: Dpl: .....
5. Rang en Wapen : ..... soldaat R: Jagers: .....
6. Datum laatste bevordering : ....
7. Onderdeel, waarbij ingedeeld op 15 Mei 1940 : ..... Depot Et: Jagers .....
8. Functie op dien datum : ....
9. Stamboeknummer : ....
- 9a. Diploma's, talenkennis en beroep : ..... Ambt: Rijksbureau Handels: Boek .....
10. Datum van aanvang krijgsgevangenschap : ..... 11 Juni 1943 .....
11. Krijgsgevangenkampen, waarin achtereenvolgens verblijf werd gehouden : ..... Altengrabow; Muhlberg; Holmstein .....
12. Krijgsgevangenummer : ..... 106651 XI A: .....
13. Naam en adres naaste familie : ..... Mevr: J:R: LENS .....
- Maagdepalmstraat 1: den Haag .....
14. Adres tijdens het buitengewoon verlof : ..... idem .....
15. Uitbetaald voorschot : ..... Ft: 100: .....
16. Was de verzorging gedurende de krijgsgevangenschap: goed, middelmatig of slecht? : ..... Aanvang zeer slecht, later beter .....
17. Welke werkzaamheden werden aan U opgedragen? : ..... wagons ontladen, munitiefabriek .....

Bij de beantwoording van de vragen 18 t/m. 23 te vermelden: **namen, rangen, leeftijden, adressen.**

18. Zijn U **sterfgevallen** bekend van andere krijsg-gevangenen? : .....
- Datum, oorzaak en plaats van overlijden : .....
19. Zijn U gevallen van ernstige **zlekten** bekend en hoe was de behandeling? : .....
20. Zijn U gevallen bekend van **ontvluchting** uit krijsggevangenschap? : .....
21. Zijn U namen bekend van **ziek achtergebleven** krijsggevangenen en zoo ja, waar? : .....
22. Zijn U namen bekend van **door den vijand vrijgelaten** krijsggevangenen, uit hoofde van hunne politieke gevoelens? : .....
23. Zijn U namen bekend van krijsggevangenen, die in **vijandelijken dienst** zijn getreden? : .....
24. Zijn U gevallen bekend van **oorlogsmisdaden en overtredingen** van de Conventie van Genève? **Arbeid Munitiefabriek Mitteld: Stadi**
Zoo ja, dan wordt U verzocht, met het oog op de bestraffing van oorlogsmisdadigers een afzonderlijk uitvoerig verslag bij te voegen, onder vermelding van tijd, plaats en omstandigheden der misdaad en de namen, adressen, enz. van de verantwoordelijke personen. **van 16 April/15 October 1943**
25. Hebt U ernstige klachten, omtrent de gedragingen van Uwe **mede-krijsggevangenen**! : .....
- Zoo ja, dan wordt U verzocht een afzonderlijk uitvoerig verslag bij te voegen, onder vermelding van namen, rangen en adressen.

Weert, .. 1945.

De *slid:* (rang)
(handteekening)

Datum van vertrek uit ontvangstcentrum :

29 MEI 1945